

Janika Kiukkonen

SUKUPUOLISENSITIIVINEN VARHAIS- KASVATUS

Kirjallisuuskatsaus

Opinnäytetyö
Sosiaalialan koulutusohjelma

2020

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä/Tekijät	Tutkinto	Aika
Janika Kiukkonen	Sosionomi (AMK)	Huhtikuu 2020
Opinnäytetyön nimi Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus Kirjallisuuskatsaus		47 sivua 16 liitesivua
Toimeksiantaja Päiväkoti Lapinmäki		
Ohjaaja Karoliina Rötö		
Tiivistelmä <p>Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus mainittiin ensimmäisen kerran Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa vuonna 2016. Perusteissa määrättiin, että varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen tavoite on lasten tasa-arvon toteutuminen. Sukupuolisensitiivisyyteen liittyy paljon ennakkoluuloja ja jopa väärää tietoa, eikä sukupuolisensitiivisyys käsitteenä ole vielä varhaiskasvatusalallakaan kaikille tuttu.</p> <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla sitä, mitä sukupuolisensitiivisellä kasvatuksella tarkoitetaan erityisesti varhaiskasvatuksen kontekstissa ja miten sen merkitystä perustellaan. Kirjallisuuskatsauksen avulla tutkittiin myös sitä, millaisia sukupuolittuneita käytäntöjä varhaiskasvatuksessa esiintyy.</p> <p>Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsiteltiin sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta, sukupuoli-identiteetin kehittymistä, sukupuolirooleja ja -stereotypioita sekä sukupuolen moninaisuutta. Teoriaosuudessa käsitellään myös sukupuolisensitiivisen kasvatuksen juuria.</p> <p>Kuvailevaan kirjallisuuskatsaukseen etsittiin aineistoa eri tietokannoista suomeksi ja englanniksi. Kirjallisuuskatsaukseen valittiin yhteensä 13 tutkimusta, artikkelia tai raporttia, joista neljä on englanniksi ja yhdeksän suomeksi. Tutkimukset on analysoitu aineistolähtöistä sisällönanalyysia mukaillen.</p> <p>Analyysin tulosten mukaan sukupuolisensitiivinen kasvatus on tärkeä osa tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen tavoitteen toteutumista. Lapsen sukupuoli-identiteetti kehittyy erityisesti lapsen varhaisvuosina, joten varhaiskasvatuksen henkilökunnan täytyy oppia tunnistamaan ja tiedostamaan sukupuolistereotypioihin ja -rooleihin perustuvat käytännöt päiväkodin arjessa. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus tukee lapsen positiivisen minäkuvan ja identiteetin kehitystä. Varhaiskasvatuksen sukupuolittuneet käytännöt näkyvät muun muassa erilaisissa vuorovaikutus- ja leikki-tilanteissa sekä tilojen ja välineiden jakautumisessa.</p>		
Asiasanat varhaiskasvatus, sukupuolisensitiivisyys, kuvaileva kirjallisuuskatsaus		

Author (authors)	Degree	Time
Janika Kiukkonen	Bachelor of Social Services	April 2020
Thesis title		47 pages 16 pages of appendices
Gender sensitivity in early childhood education Descriptive literature review		
Commissioned by		
Day Care Lapinmäki		
Supervisor		
Karoliina Rötö		
Abstract		
<p>Gender sensitivity in the early childhood education was mentioned first in the National Core Curriculum for Early Childhood Education and Care in 2016. Gender sensitive education in ECEC is the realization of equality. There are a lot of prejudices and misinformation associated with the gender sensitivity.</p> <p>The objective of the thesis was to find out what was meant by the gender sensitive education by conducting a descriptive literature review. Moreover, the phenomenon was examined especially in the context of ECEC and how the significance of gender sensitive education was justified. The literature review also examined the gendered practices in ECEC. The literature review consisted of thirteen Finnish and English sources from various databases. These studies were analyzed by using inductive content analysis. The theoretical part of the study covers the gender sensitive education in ECEC, development of a gender identity, sex roles and stereotypes, and gender diversity.</p> <p>According to the results of the analysis, gender-sensitive education is an important part of achieving the goal of equality in ECEC. The gender identity develops especially in the early childhood. Hence, it is important for ECEC staff to recognize practices in the daily life of the day care that are based on stereotypical gender roles. Teachers and childminders who are aware of the factors that influence gender identity and the development of stereotypes can more effectively prevent and even counteract the gender bias by attempting to prevent the formation of children's gender stereotypes. Gender sensitive education supports the development of children's positive self-esteem. The gendered practices of ECEC are reflected in, among other things, different interactive and play situations, as well as the distribution of spaces and toys.</p> <p>The literature review provided answers to the research questions. The results of the thesis can be discussed with the personnel of the day care and at a parents' evening. The main practical contribution of the thesis is providing inspiration towards creating an equality plan in the day care.</p>		
Keywords		
early childhood education, gender sensitivity, descriptive literature review		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	SUKUPUOLISENSITIIVINEN VARHAISKASVATUS	7
2.1	Sukupuoli-identiteetin kehittyminen	9
2.2	Sukupuolistereotypiat ja -roolit.....	11
2.3	Sukupuolen moninaisuus.....	12
3	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET...	14
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN.....	14
4.1	Kuvaileva kirjallisuuskatsaus	14
4.2	Aineiston keruu	16
4.3	Tutkimusaineisto.....	18
4.4	Aineiston analysointi sisällönanalyysillä.....	19
5	TUTKIMUSTULOKSET	22
5.1	Sukupuolisensitiivinen kasvatus	22
5.2	Sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen merkitys	27
5.3	Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa.....	29
6	TULOSTEN TARKASTELU	33
7	POHDINTA	37
7.1	Eettisyys ja luotettavuus	37
7.2	Jatkotutkimusaiheet	39
7.3	Opinnäytetyöprosessi	39
	LÄHTEET.....	41

LIITTEET

Liite 1. Tutkimustaulukko

Liite 2. Sukupuolisensitiivinen kasvatus

Liite 3. Sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen merkitys

Liite 4. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa

1 JOHDANTO

”Tehdäänpä tyttö-poika-parit retkelle, niin saadaan nuo pojat rauhoittumaan”, kuulin kerran erään varhaiskasvatuksen työntekijän ilmoittavan ryhmälleen ennen retkelle lähtöä. Toisessa päiväkodissa seurasin vierestä, kun työntekijä ihmetteli lapsen kuullen ääneen tämän ”tyttöjen väristä” pinkkiä haalaria, lapsi kun oli poika. Aika ajoin saa myös itsensä kiinni stereotyyppisten sukupuoli-roolien ohjaamasta ajattelusta: olen saattanut esimerkiksi kysyä lapselta ”lakasiko *äiti* noin kauniisti sinun kyntesi”.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena Suomessa on lasten tasa-arvoinen kohtelu sukupuolesta, etnisestä, sosiaalisesta ja kulttuurisesta taustasta riippumatta. Sukupuolten merkitys päivähoidossa on ollut esillä ja tutkimuksen kohteena jo päivähoitojärjestelmän kehittämisen alkuajoista lähtien. Vuonna 1974 Tasa-arvoasiain neuvotteluvaliokunta teetti tutkimuksen nimeltä Sukupuoliroolit lasten päiväkodeissa, tutkijana Marja-Riitta Vehviläinen. Tutkimuksen lähtökoh-tana oli oletus siitä, että sukupuoliroolit ovat oppimisprosessin tulosta ja että päiväkodeilla on vaikutusta tähän oppimiseen mm. erilaisin sukupuolta erottelevin käytännöin. (Vehviläinen 1974, Alasuutari 2016, 125 mukaan.)

Sukupuolisensitiivisyys on terminä uudempi ja sillä tarkoitetaan kykyä ja herkkyyttä tunnistaa näitä sukupuoleen liittyviä rooleja ja oletuksia rakenteissa, käytänteissä ja puheen tasolla (Kalliokoski & Karvinen 2019, 8). Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus mainittiin ensimmäisen kerran Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteissa vuonna 2016. Perusteissa todetaan, että varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä ja että henkilöstön tulee rohkaista lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen sidottuja stereotyyppisiä rooleja tai ennakko-odotuksia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 21).

Sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta on keskusteltu viime vuosina paljon niin mediassa kuin varhaiskasvatuksen ammattilaistenkin kesken. Aihe herättää keskustelua ja siihen liittyy myös ennakkoluuloja. Esimerkiksi lastenpsykiatrian erikoislääkäri ja lääketieteen tohtori Jari Sinkkonen toteaa Länsiväylälle antamassaan haastattelussa vuonna 2017, että: ”Minä en tällaista moninaisuuspuhetta ymmärrä alkuunkaan. Pojalla on munat ja tytöllä pimppi ja sillä

selvä” (Pietiläinen 2017). Myös Yle Puheen haastattelussa vuonna 2019 Sinkkonen arvioi toimittaja Ruben Stillerille sukupuolisensitiivisen kasvatuksen olevan trendi, joka ei palvele lasta (Stiller, 2019). Kommentit ovat herättäneet kriittistä keskustelua, ja mm. lastenpsykiatriaan erikoistuva lääkäri ja lasten häiriökäyttäytymisen tutkija Jaana Wessman kommentoi aiheen tiimoilta Uusi Suomi -verkkolehdele antamassaan haastattelussa, että sukupuolisensitiivinen kasvatusta ei tarkoita sitä, etteikö tyttöjä ei saisi enää kutsua tytöiksi ja poikia pojiksi (Karkkola 2017). Uransa aikana Sinkkonen on puhunut eri sukupuolten välisiä stereotypioita vastaan ja painottanut erityisesti poikien valinnanvapautta. Hän kuitenkin kritisoi näkemystä sukupuolten laajasta kirjosta ”aikuisten keksintönä.” (Pietiläinen, 2017.)

Kiinnostuin kirjallisuuskatsauksen tekemisestä tästä aiheesta juuri sen vuoksi, että keskustelua ja mielipiteitä aiheesta on paljon ja uutta tietoa tulee jatkuvasti lisää. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatusta on lasten tasa-arvon toteuttamista, ja sen vuoksi sen vakiinnuttaminen käytännön työhön on mielestäni ensiarvoisen tärkeää. Työni on laadullinen tutkimus, jossa pyrin kuvailemaan sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta mahdollisimman tarkasti hyödyntäen eri tutkimuksia. Etuna kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa on se, että se soveltuu hyvin sirpaleisen ja hajanaisen tiedon tutkimukseen ja kokoamiseen (Kangasniemi ym. 2013, 294).

Opinnäytetyöni tilaaja on päiväkotitoiminta Lapinmäki Helsingissä. Työni tilaaja vaihtui opinnäytetyöprosessin alussa oman muuttuneen työtilanteeni vuoksi. On hienoa, että aihe herätti kiinnostusta molemmissa päiväkodeissa, ja että työstäni voi olla hyötyä molemmissa työyhteisöissä. Työni tarkoituksena on tuottaa tietoa sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta varhaiskasvatuksen työntekijöille sekä alan opiskelijoille. Työtä ja sen tuloksia on mahdollista esitellä myös päivähoidon piirissä oleville perheille esimerkiksi vanhempainillalla. Kirjallisuuskatsauksen pohjalta voisi tulevaisuudessa tehdä esimerkiksi oppaan työpaikoille, jossa saadut tulokset esitellään tiiviisti ja niistä johdetaan konkreettisia menetelmiä arkeen. Työstä voi olla myös hyötyä, jos päiväkodissa tulevaisuudessa tehdään yksikkökohtainen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma. Olen tarjoutunut kertomaan opinnäytetyöni vaiheista ja sen tuloksista päiväkodin henkilökunnalle työn valmistuttua.

2 SUKUPUOLISENSITIIVINEN VARHAISKASVATUS

Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan taitoa tarkastella sukupuolta biologi-suuden lisäksi myös sosiaalisen ja kulttuurisen määrittelyjen näkökulmasta. Se eroaa käsitteestä ”sukupuolineutraali” siinä, ettei sukupuolta haluta jättää huomiotta. Sukupuolineutraali tapa kasvattaa saattaa estää sukupuolittuneiden käytäntöjen huomaamisen ja tarkastelun, kun taas sukupuolisensitiivinen tapa on nimenomaan herkkyyttä huomata omia ja toisten kasvattajien sukupuolittuneita käytäntöjä ja niiden vaikutuksia omaan toimintaan. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 26.)

Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus mainittiin ensimmäisen kerran Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa vuonna 2016. Perusteissa määrättiin, että varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä ja että yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit, sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaan välittyvät lapsille. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 30.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään raamit yhtenäisen ja tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteuttamiseen. Sen mukaisesti toimimalla varmistetaan, että jokainen lapsi asuinpaikastaan riippumatta, saa tasalaatuista ja sensitiivistä varhaiskasvatusta. (Opetushallitus s.a.)

Pohjoismaissa sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen juuret johtavat 1990-luvun Ruotsiin, jossa sukupuolistereotyyppien purkaminen ja sukupuolten tasa-arvo kirjattiin yleiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan jo vuonna 1998. Eräässä ruotsalaisessa päiväkodissa Gävlen kunnassa videoitiin kasvattajien toimintaa lasten kanssa. Kuvaamisen kohteena olleet ammattikasvattajat olleet ennen kuvaamista kohtelevansa tyttöjä ja poikia tasa-arvoisesti, mutta videonauhoitteista huomattiin, että arjen tilanteissa kasvattajat olivat esimerkiksi alttiimpia auttamaan poikia kuin tyttöjä. Toisaalta poikia myös puhuteltiin kärkevämmin. Videonauhoilla nähdyn perusteella ruotsalaiset tasa-arvopedagogit alkoivat kehittää käytännön menetelmiä lasten tasa-arvoisempaan kohteluun. (Wahlström 2003, Paumo 2012, 142–143 mukaan.)

Suomessa sukupuolisensitiivisyyden käsite tuli mukaan varhaiskasvatukselliseen tutkimuskeskusteluun 2000-luvulla, jolloin Petteri Värtön väitöskirja ”Mies vastaa tekosistaan... siinä missä nainenkin” – maskuliinisuuksien rakentaminen päiväkodissa” julkaistiin (Paumo 2012, 144). Vuonna 2010 Naisasialiitto Unioni ry:n hallinnoima pilottihanke ”Tasa-arvokasvatuksen kehittäminen päiväkodeissa” keräsi tietoa ja kokemuksia lasten tasa-arvoisesta kohtaamisesta suomenkielisissä päiväkodeissa. Pilottihanke sai jatkoa, ja viimeisin hanke ”Tasa-arvoinen päiväkotitoiminta 2018–2019” järjesti mm. verkkokoulutuksia sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta sekä julkaisi Toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu varhaiskasvatuksessa -oppaan. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus s.a.)

Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus tarkoittaa herkkyyttä tunnistaa omassa toiminnassaan tiedostamattomia tekijöitä, jotka vaikuttavat suhtautumisessa tyttöihin ja poikiin. Sukupuolisensitiivisessä varhaiskasvatuksessa lähtökohdaksi on se, että sukupuoli on muutakin kuin biologiaa. Se on yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konstruktio, jota vasten lapsi kasvaessaan itseään peilaa. (Syrjäläinen ym. 2010, 31.) Sukupuolituneet toimintatavat opitaan jo pienestä ympäristöstä maailmaa ja muiden toimintaa havainnoimalla. Jo syntymästä lähtien lapsi usein määrittää sukupuolensa mukaisesti ja asetetaan tiettyihin luokitteluihin, kuten kiltit tytöt ja äänekkäät pojat. Sukupuolisensitiivisessä varhaiskasvatuksessa jokainen lapsi tulee kohdata omanlaisena yksilönä ilman, että biologinen sukupuoli tekee jakoa lasten välillä tai asettaa lapsille erilaisia käyttäytymisen ja toiminnan odotuksia. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 19.)

Sukupuolisensitiivisillä käytännöillä varhaiskasvatuksessa voidaan lisätä lasten joukkoon kuulumisen tunnetta ja mahdollisuuksia hyväksyä erilaisuutta sekä itsessään että toisissa ihmisissä (Huuska & Karvinen 2012, 43). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määräävät, että varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee pohtia, miten esimerkiksi sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asiat näkyvät puheissa, teoissa ja toimintatavoissa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 30). Tiettyt lelut, leikit ja vaatteet saatetaan mieltää tytöille tai pojille kuuluviksi. Myös leikkitilojen ja -paikkojen jakaminen voi perustua sukupuolen mukaiseen jaotteluun. Tällöin lapsikin oppii sukupuoliodotuksensa mukaista mallia ja käyttäytymistä. Kun tytöt ja pojat luokituvat

sukupuolensa mukaan, erot yksilöiden välillä hämärtyvät. Tällöin riskinä on, että kaikille tytöille ja kaikille pojille tarjotaan samanlaista toimintaa eikä lapselle anneta mahdollisuutta tehdä toisin. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 72.)

Aikuisen kannattaa suhtautua esimerkiksi lapsen lelu- tai vaatevalintoihin avorakatseisesti, sillä pienelläkin eleellä tai ilmeellä aikuinen voi vaikuttaa lapsen sukupuoli-ajatteluun ja näin tukea lapsen luovuutta (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 79). On hyvä pohtia, millainen toimintaympäristö päiväkotiki on sukupuolisensitiivisistä näkökulmasta. Millaista kuvaa sukupuolista esimerkiksi lastenlaulut antavat? Esitetäänkö lauluissa miehet perinteisesti pelastajina ja naiset hoi-vaajina? Lapsille luettavia satuja on myös hyvä tarkastella sukupuoli-sensitiivisistä näkökulmasta ja kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, millaisia henkilö-hahmoja kirjoissa seikkailee ja millaiset sukupuolittuneet käytännöt kirjoissa toistuvat. Kasvattaja voi myös yhdessä lasten kanssa pohtia kirjojen ja laulu-jen sisältöä kriittisesti. Onko lapsilla ajatuksia esim. miesten ja naisten töistä? Keskustelu lasten kanssa laajentaa ajattelua perinteisistä sukupuoli-rooleista. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 83–84; Tasa-arvoinen varhaiskasvatus s.a.)

2.1 Sukupuoli-identiteetin kehittyminen

Lapsen sisäinen kokemus omasta sukupuolesta eli lapsen sukupuoli-identi-teetti alkaa muotoutua noin kaksivuotiaana, ja kolmeen ikävuoteen mennessä useimmat lapset osaavat nimetä sukupuolensa. Sukupuoli-identiteetin muo-toutuminen jatkuu läpi elämän. Sukupuolitietoisuuden kehittyessä varhaislap-suudessa lapsi on altis soveltamaan sukupuolistereotypioita itseensä. Lapsi saattaa esimerkiksi ajatella, että tietyt työt kuuluvat miehille ja tietyt naisille. Sukupuolistereotyyppien omaksuminen varhaislapsuudessa voi vaikuttaa lap-sen yksilölliseen kasvuun ja kehitykseen ja hänen oman ainutlaatuisen per-soonallisuutensa muotoutumiseen. (Martin ym. 2004, Dawar & Anand 2018, 10–11 mukaan; Kalliokoski & Karvinen 2018, 5.)

Aikuinen on pienelle lapselle malli ja ihailun kohde. Lapsi oppii aikuisen käy-töksestä sen, mitä hänen oletetaan toimivan tietyn sukupuolen edustajana. Ai-kuinen on lapselle myös auktoriteetti, ja lapsi pyrkii miellyttämään aikuista ha-keutumalla esimerkiksi tietynlaisten leikkien pariin, jos hän on havainnut, että tyttöjä ohjataan kotileikkiin ja poikia pallopeleihin. Lapsi on tulkinnut, että tietyt leikit ovat tytöille ja tietyt pojille sallittuja. Kasvattajan onkin tärkeää tiedostaa oma mallina olemisen merkitys ja vaikutus lapsen kehitykseen ja kiinnittää

huomiota siihen, miten ja millä perustein hän ohjaa lapsia erilaisten leikkien pariin. (Ylitapio-Mäntylä, 2012b. 91.)

Sukupuolikäsitteen voi jakaa useisiin eri ulottuvuuksiin. Sukupuoli ei ole vain biologinen ominaisuus vaan monimuotoinen kokemus erilaisine ilmenemistapoineen. (Syrjäläinen ym. 2010, 30; Vilkkä 2010; 17.) Seuraavaksi opinnäytetyössä käsitellään mitä tarkoittavat sosiaalinen, psyykkinen ja kulttuurinen sukupuoli.

Sosiaalinen sukupuoli:

Lapsen sukupuoli-identiteetti muotoutuu sosiaalisesti tekemisen kautta. Lapset testaavat mielellään sekä feminiinisiä että maskuliinisia asetelmia esimerkiksi roolileikein. (Syrjäläinen ym. 2010, 30.) Sosiaalinen sukupuoli muodostuu käyttäytymiseen liittyvistä ominaisuuksista, kuten puhetavasta, ilmeistä, tyylistä ja pukeutumisesta. Sosiaalinen sukupuoli on oma kokemus ja tunne omasta sukupuolesta. Sosiaalinen sukupuoli on tapa omaksua esimerkiksi naiseuteen ja mieheyteen liittyviä rooleja ja piirteitä ja riippumatta biologisesta sukupuolestaan lapsi voi omaksua monenlaisia sukupuolen rooleja. (Vilkkä 2010, 18.) Lapsen sosiaalisen sukupuolen huomioiminen vahvistaa vakaan sukupuoli-identiteetin kehittymistä ja lapsen itsearvostusta (Syrjäläinen ym. 2010, 30).

Psyykkinen sukupuoli

Sukupuoli-identiteetti muotoutuu läpi elämän ja siihen vaikuttavat kulttuurisidonnaiset odotukset ja biologiset prosessit. Psyykkisellä sukupuolella tarkoitetaan omaa enemmän tai vähemmän jäsentymätöntä kokemusta omasta sukupuolesta. Lapsen sukupuoli-identiteetti kehittyy hänen ollessaan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten, ympäröivän maailman ja median kanssa. Lapsen oma sukupuoli-identiteetti selkiytyy, jos hän halutessaan saa käyttäytyä kokemalleen sukupuolelle tyypillisellä tavalla, mutta kokeilla leikin ja eläytymisen kautta myös muita rooleja. (Syrjäläinen ym. 2010, 31.)

Kulttuurinen sukupuoli

Kulttuurinen sukupuoli määrittyy niiden mielikuvien ja ennakoluulojen, odotusten ja symbolien mukaan, mitä sukupuoleen liitetään. Sukupuoli rakentuu ja sitä rakennetaan kulttuurisesti. Kulttuurista sukupuolta voidaan pitää opittuna

käyttäytymismallina eli roolina. Lapset aistivat jo pienenä heihin kohdistetut sukupuolirooli-odotukset, ja alkavat toteuttaa niitä. (Syrjäläinen ym. 2010, 30.) Kasvattajan tehtävänä onkin kyseenalaistaa ja tiedostaa vallalla olevaan kulttuuriin liittyvät sukupuolistavat käytännöt (Ylitapio-Mäntylä 2017, 286).

2.2 Sukupuolistereotypiat ja -roolit

Sukupuolistereotypiat ovat pelkistettyjä ja kaavamaisia odotuksia siitä, millaisina tytöt ja pojat yleensä nähdään, on nähty ja halutaan nähdä. Ne ovat odotuksia siitä, miten henkilön oletetaan käyttäytyvän tai pukeutuvan sukupuolensa mukaisesti. Tavallisia sukupuolistereotypioita ovat mm. väittämät siitä, että tytöt ovat tunteellisempia, hillitympiä ja hoivaavampia ja pojat puolestaan loogisempia, rationaalisempia ja levottomampia. Sukupuolistereotypiat vaihtelevat eri kulttuurien välillä. Sukupuolistereotypiat saattavat ylläpitää ja lisätä eriarvoisuutta. (Syrjäläinen ym. 2010, 32–33.) Usein sukupuolistereotypiat ovat tiedostamattomia ja sisältävät negatiivisia ennakkokäsityksiä (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos 2020). Päiväkodeissa sukupuolistereotypioihin perustuva eriarvoistava käytäntö voisi olla esimerkiksi tilanne, jossa poikalapset saavat useammin käyttöönsä isompia tiloja, joissa mahdollisuus äänekkäisiin ja vauhdikkaisiin leikkeihin on parempi, kun taas tytöt ohjataan leikkimään pienempiin tiloihin. (Ylitapio-Mäntylä 2016, 281.)

Stereotyyppiset sukupuoliroolit ovat yhteiskunnassa kaikkialla läsnä ja ne omaksutaan usein jo varhain (Juvonen 2016, 45). Sukupuoliroolijako on osa stereotyyppistä ajattelua, ja sukupuolirooleilla tarkoitetaan yhteiskunnan luomia kaavamaisia käsityksiä tytöistä ja pojista. Sosiologiassa termien ”sukupuolistereotypia” ja ”sukupuolirooli” ero on selitetty siten, että sukupuolirooleilla tarkoitetaan ihmisten käsityksiä siitä, miten eri sukupuolta olevien ihmisten tulisi käyttäytyä ja sukupuolistereotypioilla sitä, miten ihmisten käsitysten mukaan eri sukupuolet käyttäytyvät. (Fortin 2005, 21.)

Päiväkodin arjessa sukupuolistavat käytännöt ovat läsnä ja usein sukupuolirooliin kasvattaminen on jatkuvaa, hienovaraista ohjausta. Tilanteet ovat arkipäiväisiä, eikä niitä välttämättä edes huomata tai tunnisteta. (Ylitapio-Mäntylä 2017, 276.) Aikuisten näkökulmasta pienet ja vähäpätöisiltäkin tuntuvat asiat, kuten käsipyyhkeiden tai pyykkipoikien väri ovat kuitenkin merkityksellisiä. Ne

kertovat siitä, kuinka jakoa kahteen eri sukupuoleen tuotetaan. Värien kaksinaipainen jako (esimerkiksi pojille siniset pyyhkeet, tytöille punaiset) häivyttävät sitä tosiasiaa, että sukupuoli on aina moninainen, kahta toisilleen vastakkaista vaihtoehtoa laajempi asia. (Katainen 2016, 88–89.) Kasvatuksen sukupuolistavien käytäntöjen purkaminen on sukupuolisensitiivisyyden ihanne, joka vaatii kasvattajalta jatkuvaa pohdintaa arjen sukupuolistavista käytännöistä (Ylitapio-Mäntylä 2017, 286).

Sukupuolistereotyytiat vaikuttavat yksilön minäkuvaan, tulevaisuuden odotuksiin ja haaveisiin ja rajoittavat mahdollisuuksia. ”Pojat eivät itke” tai ”tytöt rakastavat juoruamista” ovat stereotypioita, jotka eivät anna mahdollisuutta monimuotoiseen tyttöinä tai poikana olemiseen. (Vilkkä 2010, 114.) Vaikka sukupuolirooleja koskevat käsitykset elävät jatkuvassa murroksessa, on muutos kuitenkin hidasta. Epätasa-arvoiset mielikuvat luovat turvallisuuden tunnetta, koska ne ovat tuttuja ja historian muovaamia sekä usein tiedostamattomia. (Paumo 2012, 141.)

2.3 Sukupuolen moninaisuus

Oman sukupuolensa voi kokea monella eri tavoin. Lapsi voi kokea olevansa poika, tyttö, sukupuoleton tai jotain muuta. Biologisesti syntymässä määritelty sukupuoli ei välttämättä ole se sukupuoli, johon lapsi samaistuu. Sukupuoleltaan erityinen lapsi saattaa olla hämmentynyt ja epävarma itsestään, tai sitten hän voi pyrkiä tuomaan järjestelmällisesti esiin omaa sukupuolikokemustaan. Varhaiskasvatustyötä tekevän ammattilaisen on tärkeää tiedostaa, että lapsen sisäinen kokemus sukupuolensa erityisyydestä ei välttämättä näy ulospäin eikä lapsen sukupuoli-identiteettiä ei voi muuttaa kasvatuksen keinoin. Sukupuolen moninaisuuden huomioiminen kuuluu sukupuolisensitiiviseen varhaiskasvatukseen ja tasa-arvoajatteluun. Sensitiivisellä ja kunnioittavalla kasvatustotteella voi tukea lapsen positiivisen minäkuvan ja identiteetin kehittymistä. Sosiaalinen transitio on sitä, että lapselle annetaan mahdollisuus elää omaa sukupuoli-identiteettiään vastaavasti, esimerkiksi vaatetuksen, harrastusten ja leikkien avulla. (Kalliokoski & Karvinen 2019, 5–6.)

Lapsella voi olla sukupuoliristiriita, eli tunne siitä, että hänen oma kokemuk-

sensa sukupuolestaan ei vastaa hänen kehoaan. Vaikka lapset ovat sukupuoli-ilmaisussaan joustavia ja luovia ja vasta opettelevat sukupuoleen liittyviä asioita, luuloja ja tietoja, niin jo pieni lapsi voi kokea hämmennystä ja ahdistusta sukupuoliristiriidan takia. Pieneltä lapselta ei usein odoteta täysin sukupuolinormien mukaista käytöstä, jolloin aikuiselta voi jäädä huomaamatta lapsen sisäinen sukupuoliristiriita. Mahdollisia merkkejä lapsen kokemasta sukupuoliristiriidasta ovat muun muassa lapsen toistuva väittämä siitä, että hän on eri sukupuolta kuin hänen oletetaan olevan, lapsi uskoo tai toivoo kehonsa muuttuvan tytön tai pojan kehoa vastaavaksi, lapsi on ahdistunut tai turhautunut sukupuolestaan tai lapsi on tyytyväinen silloin, kun muut ”erehtyvät” pitämään häntä tyttönä tai poikana. (Huuska & Karvinen 2012, 33, 35, 40–41.)

Sukupuolensa ristiriitaisesti kokeva lapsi tarvitsee aikuisen apua ja tukea sekä tietoa siitä, että sukupuoli ei ole vain kehollinen asia. Sukupuolen moninaisuudesta tulee puhua päiväkodeissa henkilökunnan kesken ja avartaa perinteisiä käsityksiä sukupuolesta. (Huuska & Karvinen 2012, 41.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin on kirjattu, että: ”Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, *sukupuoleen ja sen moninaisuuteen* liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa.” (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 30.)

Myös perheiden tilannetta helpottaa se, että päiväkodin henkilökunnalla on tietoa sukupuolen kehityksen erilaisista variaatioista, jos vanhemmilla herää huoli esimerkiksi oman lapsen sukupuoliristiriidasta. Sukupuolen moninaisuuden liittyy yhteiskunnassamme edelleen tabuja, joita avoimella keskustelulla voidaan poistaa. Myös lasten kanssa on tärkeää puhua suoraan sukupuolen moninaisuudesta, jotta lapsi oppii sen olevan osa tavallista elämää. Päiväkodissa sukupuolen moninaisuudesta puhuminen voi tapahtua arkisissa tilanteissa ja toiminnoissa: lapsille voidaan esimerkiksi lukea tarinoita sukupuoleltaan moninaisista henkilöistä. (Huuska & Karvinen 2012, 44–47.)

3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää kirjallisuuskatsauksena, mitä sukupuolisensitiivisellä kasvatuksella tarkoitetaan erityisesti varhaiskasvatuksen kontekstissa ja miten sen merkitystä perustellaan. Kirjallisuuskatsaukseni aion hyödyntää mahdollisimman ajantasaista tietoa ja sekä kotimaisia että kansainvälisiä tieteellisiä tutkimuksia. Opinnäytetyö käsittelee sukupuolisensitiivistä kasvatusta ensisijaisesti varhaiskasvatuksen kontekstissa, mutta lähteinä on käytetty myös perusopetusta koskevia julkaisuja.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaista on sukupuolisensitiivinen kasvatusta?
2. Miten sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen merkitystä perustellaan?
3. Miten sukupuolittuneet käytännöt näkyvät varhaiskasvatuksen arjessa?

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

4.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsaus on keskeinen menetelmä, kun muodostetaan kuvaa tietyistä aihealueista tai asiakokonaisuudesta. Kirjallisuuskatsaus voi olla itse tutkimusmenetelmä, jonka avulla laaditaan yhteenveto aikaisemmasta tutkimustiedosta tai sitä voidaan käyttää hahmottamaan jonkin aihealueen tutkimustarvetta. Kirjallisuuskatsauksia on erilaisia riippuen katsauksen tavoitteesta. (Stolt 2016, 4; Salminen 2011, 6.) Tämä opinnäytetyö on kuvaileva kirjallisuuskatsaus.

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus pyrkii kuvailemaan viimeaikaista tiettyyn aihealueeseen kohdistunutta tutkimusta. Se on yksi yleisimmin käytetyistä kirjallisuuskatsauksen tyypeistä ja sitä voisi luonnehtia yleiskatsaukseksi ilman tiukkoja ja tarkkoja sääntöjä. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus toimii itsenäisenä metodina. Kirjallisuuskatsauksessa käytetyt aineistot ovat laajoja ja tutkittava ilmiö pysytäänkin kuvaamaan laaja-alaisesti ja tarvittaessa luokittelemaan tutkittavan ilmiön ominaisuuksia. Kuvailevasta kirjallisuuskatsauksesta käytetään myös nimitystä traditionaalinen kirjallisuuskatsaus. (Salminen 2011, 6.)

Kirjallisuuskatsauksen tekeminen alkaa tarkoituksen ja tutkimusongelman määrittämisellä. Tutkijan aito kiinnostus aihetta kohtaan vahvistaa motivaatiota saattaa katsausprosessi loppuun saakka. (Magarey 2001, Niela-Vilén ym. 2016, 23 mukaan.)

Tämä kirjallisuuskatsaus sai alkunsa omasta kiinnostuksestani sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta kohtaan. Sukupuolisensitiivisyyteen liittyy paljon ennakkoluuloja ja jopa väärää tietoa. Olen itsekkin huomannut, että aiheesta puhuttaessa kaipaen omien mielipiteiden ja tulkintojen rinnalle tutkittua tietoa. Oma kiinnostus ja kokemukset työelämästä motivoivat minua tekemään kirjallisuuskatsauksen. Tiedostan, että vahva oma kiinnostus aihetta kohtaan saattaa sisältää myös omia henkilökohtaisia ennakkokäsityksiä, joita täytyy työn aikana pohtia. Eettisesti tärkeää on, että tutkija tunnistaa mahdolliset katsauksen aiheeseen liittyvät henkilökohtaiset ennakkokäsitykset, jotta hän pystyy tuottamaan tietoa objektiivisesti. Katsauksen tuloksia ei pidä ennakoida tai toivoa tietynlaisia tuloksia, jotta todellinen kuva aiheesta ei vääristy. (Magarey 2001, Niela-Vilén ym. 2016, 23 mukaan.)

Hyvä tutkimusongelma tai -kysymys on valittuun aiheeseen nähden relevantti ja riittävän tarkka, mutta ei kuitenkaan liian suppea. Liian laaja kysymys tuottaa ongelmia liiallisen aineiston vuoksi, jolloin tutkijalla ei ole mahdollisuutta käsitellä kaikkea löytämäänsä kirjallisuutta. Liian suppealla kysymyksellä aineistoa taas ei välttämättä löydy ollenkaan. (Niela-Vilén ym. 2016, 24.)

Minulle oli alusta asti selvää, että tutkimuskysymykseni liittyy sukupuolisensitiivisyyteen varhaiskasvatukseen eli nimenomaan ammattikasvattajien toimintaan, ei siis esimerkiksi kotikasvatukseen. Tutkimuskysymysten muotoilu tuotti kuitenkin haasteita, sillä nimenomaan varhaiskasvatusta koskevaa, aineiston hyväksymiskriteerit täyttävää tutkimustietoa löytyi vähän. Alun perin tutkimuskysymyksenä oli ”mitä on sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus”, mutta opin näytetyötä ohjaavan opettajani kanssa kysymystä päädyttiin laventamaan muotoon ”millaista on sukupuolisensitiivinen kasvatus”, jotta myös muita kuin varhaiskasvatusta koskevia julkaisuja voisi paremmin hyödyntää. Esimerkiksi peruskoulun sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta julkaistuja tutkimuksia ja artikkeleja löytyi huomattavasti enemmän, enkä halunnut rajata niitä pois.

Näistä tiedoista voi saada arvokasta tietoa myös varhaiskasvatukseen ikä- ja kohderyhmä huomioon ottaen.

4.2 Aineiston keruu

Kun sopiva tutkimuskysymys tai tutkimuskysymykset on valittu, alkaa aineiston valinta. Aineistona ovat ensisijaisesti alkuperäistutkimukset. Sähköisiä tietokantoja varten tarvitaan soveltuvia hakusanoja ja hakulausekkeita, jotka tutkija määrittelee itse aiheensa keskeisten käsitteiden perusteella. Oleellista on muodostaa mukaanotto- ja poissulkukriteerit, jotta katsaus pysyy suunnitellussa fokuksessa. Aineiston kokoa voidaan hallita esimerkiksi rajaamalla mukaan vain tietyn aikavälin julkaisut tai tietyllä kielellä kirjoitetut tutkimukset. Hakuprosessi alkaa, kun tiedonhakustrategia on selvä. Hakuprosessi tulee kuvata kirjallisuuskatsauksessa niin tarkasti, että lukija pystyy sen halutessaan toistamaan. (Niela-Vilén ym. 2016, 25–27.)

Tämän kirjallisuuskatsauksen aineiston keruu perustuu eri tietokannoista tehtävään asiasanapohjaiseen tiedonhakuun. Tarkoituksena oli löytää tutkimuksia ja tutkimusartikkeleita, jotka kertovat sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta. Alun perin pyrin löytämään enintään kymmenen vuotta vanhoja tutkimuksia ja artikkeleita, mutta jouduin laajentamaan hakua enintään 15 vuotta sitten julkaistuihin artikkeleihin, koska aiheeseen sopivia tuoreempia tutkimuksia ei löytynyt tarpeeksi.

Julkaisujen hyväksymiskriteerit:

- julkaistu vuosina 2005–2020
- julkaisu on suomen- tai englanninkielinen
- julkaisu on väitöskirja, lisensiaatintyö tai tieteellinen artikkeli/tutkimus
- julkaisussa käsitellään sukupuolisensitiivisyyttä ja varhaiskasvatusta tai sukupuolisensitiivisyyttä koulumaailmassa
- julkaisu on saatavissa verkosta maksutta

Julkaisujen poissulkukriteerit:

- julkaistu ennen vuotta 2005
- julkaisu ei ole vertaisarvioitu tutkimus
- julkaisu käsittelee sukupuolisensitiivisyyttä, mutta ei lapsia
- julkaisua ei löydy verkosta maksutta

Aloitin aineiston keruun maaliskuussa 2020. Tietokannat, joista hain kotimaisia tutkimuksia ja tutkimusartikkeleja olivat Finna.fi, journal.fi, Ebsco, Valto, Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisut, Juuli-julkaisutietoportaalit sekä Google Scholar. Kansainvälisiä tutkimuksia ja tutkimusartikkeleja etsittiin Google Scholarin ja Finnan avulla. Kaikista käytetyistä tietokannoista sopivia artikkeleita ei löytynyt ollenkaan. Tiedonhaussa käytin hakusanoina tai sanapareina ”sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus” ”sukupuolisensitiivinen kasvatus”, ”sukupuoli + päiväkotit” sekä englanniksi ”Gender sensitivity” and ”Early childhood education” ja ”gender sensitivity, early childhood education and gender roles”.

Google Scholarista hain ensin aineistoa hakusanalla ”gender sensitivity” and ”early childhood education”, mutta tuloksia tuli yli 400 ja kaikkien niiden läpikäyminen olisi vienyt aikaa kohtuuttoman paljon. Lisäsin hakusanaksi vielä ”gender roles”, jolloin vuosina 2005-2020 julkaistujen artikkelien määrä pienentyi 159:ään artikkeliin. Näistä artikkeleista iso osa täytti julkaisujen poissulkukriteerit mm. siten, että ne olivat maksullisia artikkeleja tai opinnäytetöitä. Google Scholarin avulla löytyi kuitenkin kolme sopivaa kansainvälistä artikkelia. (Taulukko 1.)

Taulukko 1. Tiedonhakutaulukko

TIETOKANTA	HAKU	TULOSTEN MÄÄRÄ	VALITUT
Ebsco	”gender sensitivity” AND ”early childhood education”	8	1
Valto	sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus	9	1
Kansalliskirjasto.finna.fi	Sukupuoli + päiväkotit	9	1
Journal.fi	Sukupuolisensitiivinen kasvatus	2	0

Google Scholar	"Gender sensitivity" AND "Early childhood education" AND "gender roles"	159	3
Juuli.fi	Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus	0	0
Finna.fi	Sukupuolisensitiivinen kasvatus	16	3
Finna.fi	Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus	14	2
Manuaalinen haku		2	2

Kaksi lähdettä löysin manuaalisen haun kautta tutkimalla jo mukaan valittujen tutkimusten lähdeluetteloita. Tiedonhakuprosessissa käytin apuna Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun kirjaston tietoasiantuntijoita.

4.3 Tutkimusaineisto

Aineiston keruun jälkeen arvioidaan valittuja tutkimuksia, esimerkiksi siten ovatko ne laadullisia, määrällisiä vai molempia. Arvioinnin tarkoituksena on tarkastella alkuperäistutkimuksista saadun tiedon kattavuutta ja tulosten edustavuutta sekä pohtia saatua tietoa oman tutkimusongelman kannalta. (Whittemore & Knafl 2005, Niela-Vilén ym. 2016, 32 mukaan.)

Suomenkielistä aineistoa sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta löytyi varsin vähän, jonka vuoksi yhdentoista tutkimusartikkelin lisäksi valitsin mukaan myös muutama pro gradu -tutkielman. Gradut löysin Finnasta hakusanoilla ”sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus”, kun laajensin hakua koskemaan myös graduja. Muissa hauissa rajasin gradut pois julkaisun hyväksymiskriteerien mukaisesti.

Alun perin ajatuksenani oli hyödyntää myös ruotsinkielistä aineistoa, mutta tieteellisten artikkelien lukeminen ruotsiksi osoittautui käännösohjelmienkin kanssa niin haastavaksi, että riskinä oli tutkimusten väärintulkitseminen ja sitä kautta työn luotettavuuden heikkeneminen. Google Scholarista ruotsinkielisillä hakusanayhdistelmällä ”genuspedagogik” and ”daghem” löytyi yhteensä 130 tulosta. Muutamissa tätä työtä varten lukemissani artikkeleissa ja tutkimuksissa viitataan ruotsalaiseen tutkimukseen ja ruotsalaisiin päiväkoteihin. Ruotsissa varhaiskasvatuksen tasa-arvoisuutta ohjaa mm. syrjintälaki, joka vaatii yhdenvertaisuussuunnitelman luomista myös varhaiskasvatuksen toimijoilta. Suunnitelma uusitaan vuosittain päiväkotikohtaisesti. (Alasaari ym. 2016, 13.) Suomessa laki ei vaadi yhdenvertaisuussuunnitelman laatimista varhaiskasvatukseen, joten sikäli ruotsalaistutkimukset olisivat saattaneet tuoda arvokasta tietoa omaan työhöni. Päädyin kuitenkin rajaamaan kielen suomeen ja englantiin riittämättömän ruotsinkielentaitoni takia, mutta myös siksi, että suomen ja englanninkielisiä lähteitä löytyi lopulta tarpeeksi. Pohjoismaisen sukupuolisen-sitiivisen varhaiskasvatuksen juuria sivuttiin luvussa 2.

Lopullinen tutkimusaineistoni koostuu yhteensä yhdestätoista tieteellisesti hyväksytystä tutkimuksesta, artikkelista ja raportista sekä kahdesta pro gradusta. Aineistot on julkaistu vuosina 2007-2020. (Liite 1.)

4.4 Aineiston analysointi sisällönanalyysillä

Perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä, on sisällönanalyysi. Sen avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta. Laadullisessa analyysissä puhutaan usein induktiivisesta ja deduktiivisesta analyysistä. (Tuomi & Sarajärvi 2017, luku 4.) Tässä kirjallisuuskatsauksessa käytetään induktiivista eli aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Induktiivista sisällönanalyysia voi Milesin ja Hubermanin (1994) mukaan kuvata kolmivaiheiseksi prosessiksi:

- 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen
- 2) aineiston klusterointi eli ryhmittely
- 3) aineiston abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen

Aluksi aineistosta poistetaan tutkimukselle epäolennaiset asiat. Esimerkiksi omassa kirjallisuuskatsauksessani aineistosta mahdollisesti löytyviä epäolennaisia asioita voisivat olla kuvaukset sukupuoli-identiteetin häiriöstä kärsivän lapsen lääketieteellisestä hoidosta. Redusointi eli pelkistäminen voi tapahtua niin, että aineistosta etsitään tutkimuskysymykseen vastaavia ilmaisuja (taulukko 2). Samaa asiaa kuvaavat ilmaisut voidaan merkitä esimerkiksi allekkain ja näistä ilmaisuista erotella erilaisia ilmiöitä. Näin aineistosta saadaan irti kaikki tutkimuskysymystä kuvaavat alkuperäisilmaukset ja niitä kuvaavat pelkistetyt ilmaukset. Yhdestä lausumasta on mahdollista saada useampiakin pelkistettyjä ilmaisuja. (Tuomi ym. 2017, luku 4.) Aineiston analysointia varten on siis ensin päätettävä analyysiyksikkö, joita alkuperäistutkimuksista lähdetään etsimään. Analyysiyksikkö voi olla sana, lause, virke tai kokonainen tekstin osa tai dokumentti. (Janhonen & Nikkonen 2001, 25–26.) Opinnäytetyössäni aineistoyksiköksi on valittu lause tai lauseen osa.

Taulukko 2. Esimerkki aineiston redusoinnista eli pelkistämisestä tässä opinnäytetyössä käytetystä artikkelista (Lehtonen ym. 2011)

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus
”Yhdenvertaisuusteema toteutuisi Kokon mielestä paremmin sellaisissa käsityökasvatuksen järjestelyissä, joissa oppilaita ei pakotettaisi painottamaan käsityöopintojaan tekstiilityön tai teknisen työn sisältöihin vaan kaikille oppilaille turvattaisiin laajapohjaiset käsityöopinnot.”	Esimerkki sukupuolittuneesta käytännöstä Ehdotus yhdenvertaisuuden toteuttamiseen Kaikille samat käsityöopinnot, ei pakoteta opiskelijoita valitsemaan kahden väliltä

Aineiston redusoinnin jälkeen aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään (taulukko 3). Se tarkoittaa sitä, että aineistosta löydettyt alkuperäisilmaukset käydään läpi huolellisesti ja aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Käsitteet, jotka kuvaavat samaa ilmiötä ryhmitellään ja yhdistetään eri luokiksi, joista muodostuu alaluokat. Alaluokat nimetään luo-

kan sisältöä kuvaavalla käsitteellä, esimerkiksi tutkittavan ilmiön ominaisuudella tai piirteellä. Näin luodaan alustavaa kuvausta tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi ym. 2017, luku 4.)

Taulukko 3. Esimerkki aineiston klusteroinnista eli ryhmittelystä tässä opinnäytetyössä käytystä artikkelista (Lehtonen ym. 2011)

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokat
Esimerkki sukupuolittuneesta käytännöstä Ehdotus yhdenvertaisuuden toteutumiseen Kaikille samat käsityöopinnot, ei pakoteta opiskelijoita valitsemaan kahden väliltä	Yhdenvertaisuus Sukupuolittuneisuus Ehdotus valinnanvapaudesta

Aineiston klusteroinnin jälkeen aineisto abstrahoidaan eli käsitteellistetään, jolloin aineistosta erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja näin valikoidun tiedon pohjalta luodaan teoreettisia käsitteitä (taulukko 4). Abstrahoinnissa edetään alkuperäisdatan käyttämisestä kielellisistä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Analyysin aikana tarkkaillaan, että aineistossa säilyy polku alkuperäiseen dataan. (Tuomi ym. 2014, luku 4.)

Taulukko 4. Esimerkki aineiston abstrahoinnista eli käsitteellistämisestä siitä, mitä sukupuolisensitiivinen kasvatus voi olla (Lehtonen ym. 2011)

Alaluokka	Pääluokka
Valinnanvapaus	Sukupuolisensitiivinen kasvatus

Induktiivisessa sisällönanalyysissä yhdistellään käsitteitä ja saadaan näin vastauksia tutkimuskysymyksiin. Sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja päätelyyn, ja sitä voidaan kuvailla prosessiksi, jossa tutkija rakentaa muodostamiensa käsitteiden avulla kuvaa tutkimuskohteesta. Induktiiviseen sisällönanalyysiin ei ole yhtä tiettyä mallia, sillä aineistolähtöisyydestä johtuen etukäteen

on mahdotonta määrittää, millaisia luokkia aineistosta voidaan määritellä. (Tuomi ym. 2014, luku 4.)

Katsauksen viimeisessä vaiheessa kirjallisuuskatsaus kirjoitetaan lopulliseen muotoonsa eli tuloksia raportoidaan. Kirjallisuuskatsaukseen liitetään taulukko valituista tutkimuksista havainnollistamaan kirjallisuuskatsauksen ja alkupe-
räistutkimusten tulosten yhteyttä. Ideaalitilanteessa kirjallisuuskatsauksen tu-
lokset tuottavat enemmän ymmärrystä aiheesta kuin tilanteessa, jossa lukija
olisi lukenut analysoidut tutkimukset yksittäin. (Niela-Vilén ym. 2016, Whitte-
more & Knafl 2005 mukaan.)

5 TUTKIMUSTULOKSET

Opinnäytetyön tulokset saatiin tekemällä tutkimusaineistolle induktiivinen eli
aineistolähtöinen sisällönanalyysi vastaten tutkimuskysymyksiin (liite 2).
Koottu yhteenveto vastauksista tutkimuskysymyksiin on luvussa kuusi.

5.1 Sukupuolisensitiivinen kasvatus

Tässä alaluvussa käsitellään aineistosta löytyneitä näkemyksiä siitä, millaista
on sukupuolisensitiivinen kasvatus. Aluksi määritellään käsite ja sen jälkeen
jäsennetään niitä teemoja ja käsitteitä, joita aineistoissa nousi esiin sukupuoli-
sensitiivistä kasvatusta määriteltäessä. Tarkoituksena on esitellä sukupuoli-
sensitiiviseen kasvatukseen olennaisesti kuuluvia asioita, jotta saadaan ym-
märrys siitä, mitä sukupuolisensitiivinen kasvatus on ja mitä se ei ole. Kirjali-
suuskatsauksen aineistoksi löytyi muutama hyvä lähde koulumaailmasta, joita
ei haluttu rajata pois, ettei katsaus jäisi liian suppeaksi. Alaluvut 5.2 ja 5.3 kes-
kittyvät kuitenkin nimenomaan varhaiskasvatusta koskeviin artikkeleihin ja tut-
kimuksiin.

Tässä kirjallisuuskatsauksessa, jossa pääluokka oli sukupuolisensitiivinen
kasvatus, alaluokkia muodostui aineiston perusteella yhteensä kymmenen:
sukupuolisensitiivisyyden käsite, sukupuolittuneet käytännöt, sukupuolisensitiiv-
isyyden tavoite, asenteet, keskustelu ja kyseenalaistaminen, sukupuoliste-
reotypiat, sukupuoliroolit, sukupuoli-identiteetti, tasa-arvo ja normikriittisyys
(ks. liite 1).

Sukupuolisensitiivisyyden käsite

Sukupuolisensitiivisyyden käsite on suhteellisen uusi käsite Suomessa, eikä sen käyttö ole vielä täysin vakiintunutta. Termi sekoittuu usein sukupuolineutraaliuden käsitteeseen. Sukupuolineutraaliuden käsite kuvaa kuitenkin hyvin erilaista kasvatusympäristöä. Tasa-arvokasvatus on yleinen käsite, jonka voi nähdä kattokäsitteenä sukupuolisensitiiviselle kasvatukselle. (Alasaari 2013, 16.) Suomessa käsitteen sukupuolisensitiivinen rinnalla käytetään myös käsitettä sukupuolitietoinen (Alasaari 2016, 21). Kasvatustieteen professori Elina Lahelman mukaan tasa-arvo ja sukupuoli käsitteinä ymmärretään muutenkin monin eri tavoin, ja pelkästään sukupuoli käsitteenä on vaikea ja monimuotoinen. Lahelman mukaan käsitteiden monimuotoisuus voi olla jopa osasyynä siihen, mikseivät koulujen sukupuolittuneet käytännöt ole merkittävästi muuttuneet vuosikymmenien aikana. (Lehtonen ym. 2011, 20.)

Sukupuolittuneet käytännöt

Kasvatuksen sukupuolistavat käytännöt läpäisevät yhteiskunnallisia instituutioita, kuten päiväkoteja ja niiden toimijoita. Sukupuolistavat käytännöt tukevat heteronormatiivista oletusta pakottamalla sukupuolen tiettyihin luokituksiin ja rajoittavat niin lasten kuin aikuistenkin toimintaa päiväkodissa. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 3.) Aineistosta esiin nousseita varhaiskasvatuksen sukupuolittuneita käytäntöjä tarkastellaan tarkemmin luvussa 5.3.

Sukupuolisensitiivisyyden tavoite

Sukupuolisensitiivisessä varhaiskasvatusympäristössä kaikki lapset kohdataan yksilöinä, ei vain sukupuolensa edustajina. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus tukee sukupuolen moninaista ilmaisua ja tuo esille tasa-arvoisesti moninaisia perhemuotoja. Lapsia rohkaistaan erilaisiin valintoihin sukupuolesta riippumatta, eikä tehtäviä, materiaaleja tai leikkejä jaeta sukupuolen mukaan. (Alasaari ym 2016, 22.)

Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tavoitteena ei ole korostaa sukupuolten välisiä eroja, vaan tunnistaa eroihin liittyviä stereotypioita ja siten päästä eroon tiukasta sukupuolten kahtiajaosta. Kaikki sukupuolet voivat tehdä valintoja

omien mielenkiinnonkohteidensa mukaan ilman toimintaa rajoittavia sukupuolirakenteita. (Syrjäläinen ym. 2010, Lackman-Ala-Poikela 2014, 41 mukaan.)

Sukupuolisensitiivisellä kasvatuksella tavoitellaan sukupuolten välistä tasa-arvoa, jossa kaikilla sukupuolestaan riippumatta on yhtäläiset valmiudet toimia yhteiskunnassa Suomessa tasa-arvon ylläpitäminen ja kehittäminen ovat keskeisiä kasvatuksen ja opetuksen tavoitteita. (Ojala 2020, 9, 207.)

Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen ihanteena on kaikkien sukupuolistavien käytäntöjen purkaminen, joka vaatii omien käytäntöjen tunnistamista ja uudelleentyöstämistä. Uudelleen työstäminen alkaa toiminta- ja opetussuunnitelman kehittämisestä. (Lackman-Ala-Poikela 2014, 48.)

Asenteet

Varhaiskasvatuksen opettajan työtä määrittävät ja säätelevät yhteiskunnalliset arvot ja normit, mutta niiden lisäksi vaikutusta on myös kasvattajan omilla arvoilla ja asenteilla (Ylitapio-Mäntylä 2009, 20). Opettajan asenteilla ja käyttäytymisellä on huomattavia vaikutuksia lapsen kehitykseen (Zaman 2007).

Omia asenteitaan sukupuolistavien käytäntöjen suhteen on mahdollista tiedostaa, kyseenalaistaa ja pohtia, ja se on yksi sukupuolisensitiivisen kasvatuksen edellytyksistä. Omien asenteiden merkitystä ja pohtimista korostettiin useimmissa katsaukseen valituista artikkeleista (esim. Ylitapio-Mäntylä 2009, 114; Alasaari ym. 2016, 25). Tutkimusten mukaan mm. lasten leikkitilojen sisustamisessa tai toiminnan ohjauksessa näkyvät asenteet sukupuolia kohtaan luovat epätasa-arvoista arkea lapsille. Sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa on tavoitteena luoda kaikille lapsille samat mahdollisuudet oletetusta sukupuolesta riippumatta. Tämän tavoitteen toteutuminen alkaa kasvattajien sukupuolten stereotypioihin kohdistuvien arvojen ja asenteiden läpikäymisellä. (Alasaari ym. 2016, 22.)

Keskustelu ja kyseenalaistaminen

Tutkimusaineistosta kävi ilmi sukupuolisensitiivisyydestä käydyn keskustelun tärkeys sekä aikuisten välillä että lasten ja kasvattajien kesken. Lasten kanssa

on hyvä miettiä esimerkiksi sukupuolta ja sitä, kuinka erilaisia tapoja sukupuolen ilmaisuun voi liittyä. (Lackman-Ala-Poikela 2014, 3.) Esimerkiksi Mindy Blaise tutkimuksessaan toteaa, että sukupuolistereotypioista keskustelu lasten kanssa auttaa ymmärtämään oman luokkahuoneen sisällä vallitsevia heteronormatiivisia käytänteitä sekä lasten omia kokemuksia sukupuolirooleista. Lapset luovat itse jatkuvasti merkityksiä sukupuolelle ja seksuaalisuudelle, ja toisinaan ne vahvistavat sukupuolistereotypioita entisestään. Blaisen tutkimuksessa kävi esimerkiksi ilmi, että osa tutkimusryhmän lapsista ajatteli, että saadaksesen poikaystävän, täytyy heidän tyttöjen olla ”kauniita ja seksikkäitä”. (Blaise 2009.) Kun lapsi oppii tunnistamaan omaa elämäänsä määrittävät sukupuoliin liittyvät sosiaaliset normit, on hänen mahdollista oppia myös kyseenalaistamaan niitä. (Karvinen 2010, Lackman-Ala-Poikela 2014, 41 mukaan.)

Yksi esimerkki aikuisten välisestä pedagogisesta keskustelusta ja toimintatapojen kyseenalaistamisesta on Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa -hankkeen yhteistyö kolmen kunnallisen päiväkodin kanssa, jossa päiväkodin arkea havainnoitiin videokuvaamisen avulla. Videokuvat paljastivat kasvattajille heidän oman toimintansa, eli sen mitä he tekivät ja mitä jättivät tekemättä. Videomateriaali herätti pedagogista keskustelua ja se vaikutti päiväkodin arkeen nopeasti. Yksi keskustelujen tueksi luotu apuväline on Tasa-arvoinen varhaiskasvatus -nettisivuilta on saatavilla kaavake toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman tekemiseen. (Alasaari ym. 2016, 26.)

Sukupuolistereotypiat ja -roolit

Lapsen sukupuoli-identiteetin muodostamista ohjaavat kulttuuriset odotukset ja sukupuolistereotypiat (Ojala 2020, 216). Sukupuolistereotypiat ovat vallitsevia odotuksia siitä, minkälaisina eri sukupuolten edustajat tyypillisesti nähdään ja miten heidän oletetaan toimivan eri tilanteissa. Esimerkiksi tytöiltä saatetaan odottaa hillitympää käyttäytymistä kuin pojilta. (Syrjäläinen ym. 2010, Lackman-Ala-Poikela 2014, 41 mukaan.) Sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa pyritään tiedostamaan näitä sukupuoliin liittyviä stereotypioita ja käsitteitä, jolloin haitallisten stereotyyppien toteutumista voidaan myös estää (Zaman 2007).

Aineistossa nousivat esiin myös sukupuoliroolit, joista käytettiin myös termiä sukupuolinormit. Esimerkiksi media, elokuvat ja kirjallisuus pitävät usein yllä sukupuolirooleja. (Aina ym. 2011.)

Varhaiskasvatuksen tulevaisuustyön raportissa (Jokinen ym. 2019) varhaiskasvatuksen vaihtoehtoisiksi tulevaisuuskuviksi ja niin sanotuiksi muutosvoimiksi nostettiin tilanteet, joissa sukupuolisensitiivinen kasvatusta on valtavirtaa sekä päinvastainen tilanne, jossa perinteiset sukupuoliroolit vallitsevat ja niitä tuetaan varhaiskasvatuksessa. Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen valtavirtaistuminen ja sukupuoliroolien murtuminen vaatii kuitenkin aikaa ja työtä. Kasvatustieteen professori Ulla Härkönen on kuitenkin huolissaan siitä, että sukupuolen ja yhdenvertaisuuden teemat eivät kiinnosta kaikkia opettajia, ja että on opettajia, jotka haluavat ylläpitää olemassa olevia sukupuolirooleja ja muita epätasa-arvoon liittyviä ongelmia. Härkönen painottaa tutkimuksen tärkeyttä ja sukupuolten tasa-arvoa edistävien lakejen ja määräysten sisällyttämistä opettajankoulutukseen. (Härkönen 2011, 82.)

Sukupuoli-identiteetti

Lapsen sukupuoli-identiteetin muotoutumiseen vaikuttavat lapsen opettajat ja kasvattajat yhdessä muun ympäristön, vertaisryhmän, perheen ja kulttuurin kanssa. Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen kehittämisessä on tärkeää tiedostaa, että sukupuoli-identiteetti kehittyy intensiivisesti erityisesti juuri lapsen varhaisvuosina. (Ojala 2016, 216, 219.)

Sukupuoli ei ole yksiselitteinen asia, vaan siihen voi liittyä monenlaista ahdistusta. Alaikäinen lapsi voi saada myös diagnoosin sukupuoli-identiteetin häiriöstä. Lapsi, joka kärsii sukupuoli-identiteetin häiriöstä tai käyttäytyy muuten ns. sukupuoliepätyypillisesti, on vaarassa joutua ikätovereidensa hylkimäksi. On tärkeää huolehtia siitä, että kaikki tiedot identiteetin kehittämisessä pysyvät avoimina ja että lapsen perhe ja verkostot (mm. päiväkotit) saavat tietoa ja tukea aiheesta. (Kaltiala-Heino ym. 2013.)

Tasa-arvo

Tasa-arvo on yksi varhaiskasvatuksen arvoperusteista, jonka alle myös sukupuolisensitiivisyys lukeutuu (Ojala 2020, 102). Varhaiskasvatuslaissa sukupuolten tasa-arvo yksi varhaiskasvatuksen tavoitteista, mutta valtakunnallisissa varhaiskasvatusta ohjaavissa dokumenteissa ei tarkenneta, miten tasa-arvoa konkreettisesti kehitetään tai miten sen toteutumista seurataan. Tasa-arvon tulisi nivoutua varhaiskasvatukseen tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Yksi työkalu tähän on yksikkökohtaisen tasa-arvosuunnitelman laatiminen, jossa määritellään mitä tasa-arvolla tarkoitetaan, millaisia toimenpiteitä toiminnan kehittäminen vaatii ja kuinka näiden toteutumista seurataan ja arvioidaan. (Alasaari ym. 2016, 2.)

Alasaari (2013, 17) toteaa tutkimuksessaan, että viime kädessä sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa sen ymmärtämistä, että sukupuolistereotypiat ja niihin liittyvät normit estävät tasa-arvon toteutumisen, eli sen, että kaikilla olisi samat mahdollisuudet, oikeudet ja velvollisuudet.

Normikriittisyys

Normikriittisyydellä tarkoitetaan yhteiskunnan sosiaalisten normien ja valtarakenteiden näkemistä ja niiden kyseenalaistamista. Sukupuolisensitiivinen näkökulma on siis myös normikriittistä. (Paumo 2012, Alasaari 2013, 19 mukaan.) Esimerkiksi Ruotsissa normikriittisyys on yksi lähtökohta päiväkotien yhdenvertaisuustyössä (Alasaari ym. 2016, 22).

5.2 Sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen merkitys

Tässä luvussa käsitellään aineistosta esiin nousseita syitä sille, miksi sukupuolisensitiivinen kasvatus on tärkeää ja mikä on sen merkitys varhaiskasvatuksessa (liite 3).

Sukupuolisensitiivinen kasvatus tukee tasa-arvon toteutumista (Alasaari ym. 2016, 23). Mahdollisuudet tasa-arvon toteutumiseen ovat lapsen varhaisvuosina paremmat kuin myöhemmin, jonka vuoksi lapsen kehittymistä ja oppimista on tärkeää seurata jo ennen kouluikää (Ojala 2020, 208). Aineistosta

nousi esiin esimerkiksi huoli tyttöjen ja poikien välisistä eroista koulumenestyksessä (esim. Ojala 2020, Zaman 2007). Lapsuudessa omaksutut mallit ja sukupuolistereotyyptit vaikuttavat lapsen sukupuoli-identiteetin kehittymiseen ja vaikutukset voivat olla kauaskantoiset ulottuen aina lapsen kouluiästä aikuisuuteen ja työelämään saakka (Hendrix ym. 2009, Aina ym. 2011 mukaan).

Lapsuudessa opitut käsitykset ja stereotyyptit eri sukupuolista ja niiden rooleista voivat ilmetä monenlaisina ongelmina lapsuudessa (Handayani 2018). Sukupuolittain eriytynyt toiminta voi vaikuttaa lapsen kognitiivisiin kykyihin ja jopa kielelliseen kehitykseen (Alasaari ym. 2016, 17). Alasaari ym. (2016, 17) mainitsee raportissaan ruotsalaisen Christian Eidevaldin tutkimuksen (2009), jossa päiväkodin ruokailutilannetta havainnoitiin ja paljastui, että sukupuoli vaikuttaa kasvattajien odotuksiin lasten kommunikaatiokyvystä. Pojille esitettiin paljon enemmän kysymyksiä, joihin pystyi vastaamaan mutkattomalla kyllä- tai ei-vastauksella, kun taas tytöille esitettyihin kysymyksiin vastaaminen edellytti pidempiä lauseita. Tyttöjen varhaisempi kielellinen kehitys on osaltaan yhteydessä siihen, että tytöiltä myös vaaditaan kielellisesti enemmän kuin pojilta.

Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen vaikutukset kognitiivisiin kykyihin ja kehitykseen ilmenivät esimerkiksi amerikkalaisessa tutkimuksessa (Cherney ym. 2003), jossa havaittiin, että lasten leikki oli kaikista monitahoisinta, kun he leikkivät leluilla, jotka on sukupuolitettu tytöille. Tutkimuksessa korostettiin rohkaisemaan pojaksi oletettuja lapsia myös tytöille miellettyjen lelujen pariin. (Alasaari ym. 2016, 18.)

Stereotyyppisiä sukupuolirooleja noudattava kasvatusta ja tiukasti kahteen sukupuoleen perustuva käsitys sukupuolista lisää lasten välistä kiusaamista (Alasaari ym. 2016, 16). Kiusaaminen voi alkaa päiväkodissa ja jatkua koulussa. Sekä kiusaamiseen että kasvatuksen tasa-arvo-, yhdenvertaisuus- ja sukupuolikysymyksiin on puututtava varhain. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 88.)

Aineistossa mainittiin usein sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tavoitteeksi ja eduksi se, että se mahdollistaa moninaisuuden eikä rajaa kenenkään lapsen tai aikuisen osallistumismahdollisuuksia tai toimintaa (esim. Ylitapio-Mäntylä 2011, Lackman-Ala-Poikela 2014, Ojala 2020).

5.3 Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa

Päiväkotiyhteisöt sisältävät monenlaisia sukupuolistavia käytäntöjä, vaikka varhaiskasvatuslaissa sukupuolten tasa-arvo on kirjattu yhdeksi varhaiskasvatuksen tavoitteeksi. Sukupuolistavien käytäntöjen huomaaminen ei ole aina helppoa, varsinkaan jos niistä ei ole tietoinen. Tähän lukuun on koottu aineistosta esiin nousseita esimerkkejä ja esimerkkitilanteita, joissa sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa näkyvät (liite 4).

Lelut ja leikit

Outi-Ylitapio-Mäntylä tutki väitöskirjassaan (2009) varhaiskasvatuksen opettajien (entinen nimike lastentarhanopettaja) kokemuksia sukupuolesta arjen käytännöissä. Tutkimuksissa nousi esiin mm. se, kuinka tyttöjen ja poikien sukupuolen mukaista toimintaa tuetaan tarjoamalla leluja ja leikkejä sukupuolen mukaan. Tyttöjä saatetaan ohjata ”hiljaisiin puuhiin” esimerkiksi askartelemaan ja poikia liikuntasaliin purkamaan energiaa ja leikkimään kovaäänisempiä leikkejä. Tutkimuksessa kävi myös ilmi se, että kasvattajat pitivät tyttöjen leikkejä hiljaisempina ja poikien leikkejä äänekkäämpinä. Tyttöjen hiljaisuutta ja poikien äänekkyyttä saatetaan toistaa kasvattajien puheissa ja toiminnoissa ja näin vahvistaa sukupuolistereotyyppioita. (mt., 104, 106.)

Varhaiskasvatuksessa ylläpidetään leluihin ja leikkeihin liittyviä sukupuolittuneita käytäntöjä mm. kannustamalla poikia rajumpiin leikkeihin kuin tyttöjä ja velvoittamalla tyttöjä siivoamaan poikien leikit. Toisaalta aineistosta kävi ilmi myös se, että tyttöjen kohdalla joustavuutta sallitaan enemmän siinä missä pojan rooli on kapeampi. Eräässä esimerkissä autoleikistä hoivaleikkiin siirtynyt poika palautettiin takaisin autojen pariin siinä missä tytöt saivat jatkaa hoivaleikkiä. (Lackman-Ala-Poikela 2016, 2.)

Alasaari (2013, 56-57) havainnoi gradussaan leikkihetkeä, jossa pojilla oli etuoikeus autoleikkeihin. Havainnointitilanteessa poikia ei opetettu jakamaan leluja, vaikka leikkiin mukaan liittynyt tyttö olisi halunnut oman auton. Aiemmin vastaavassa tyttöjen nukkeleikkitilanteessa eräs toinen tyttö joutui antamaan nukkensa leikkiin mukaan haluavalle tytölle leikittyään sillä ”tarpeeksi kauan”, vaikka poikien autoleikissä autot olivat pojilla kokoajan. Alasaari toteaa, että

havainto sopii hyvin yhteen Henkelin (2010) havaintoon siitä, että tyttöjen rooli päiväkodissa on ensisijaisesti miellyttää muita, mutta samaa muiden miellyttämistä ei odoteta pojilta. (mt., 57.)

Tilat ja ympäristö

Tilajärjestelyiden avulla voidaan vahvistaa tai rikkoa perinteisiä tyttöihin ja poikiin liitettäviä sukupuolistereotypioita (Henkel&Tomicic 2009, Alasaari 2013, 38 mukaan). Tilat, joissa on selkeästi eroteltu esimerkiksi nuket yhteen huoneeseen ja autot toiseen huoneeseen vaikeuttavat yhteisten leikkien toteutumista. Alasaaren (2013, 42) tutkimuksessa leikkitilat näyttäytyivät sukupuolituneina: esimerkiksi nukkehuone on täynnä hoivaleikkiin ja kodinhoitoon liittyviä tavaroita, jolloin huone näyttäytyy ikään kuin kotina, perinteisenä naisen alueena. Autohuoneessa lelut olivat pääsääntöisesti erilaisten moottoriajoneuvojen ympärille rakennettuja. Huoneet näyttävät viestivän selkeästi sitä, millaisia leikkejä eri huoneissa voi leikkiä.

On myös havaittavissa, että leikkitilat, jotka mielletään tytöille ominaisiksi ovat usein lähempänä aikuisia ja nurkissa, kun taas pojille sukupuolitetut lelut ja tilat mahdollistavat liikkumisen ja laajemman tilankäytön (Alasaari ym. 2016, 18). Alasaari (2013, 75) pohtii, että lelujen sekoittaminen saattaisi kannustaa lapsia leikkimään enemmän yhdessä ja eri leikkikavereiden kanssa. Yhteisiä leikkejä esiintyy enemmän niissä tiloissa, joissa lapsilla on mahdollisuus leikkiä vapaasti ja lelut ovat esillä ja käytettävissä.

Aineistosta nousi esille myös värien jakaantuminen sukupuolien mukaan. Tällaisia havaintoja tiloissa olivat mm. tytöille pinkit ja pojille siniset potat (Alasaari 2013) ja lukuisat erilaiset lelut, kuten tyttöjen leluksi mielletty pinkki leikkikeittiö (Aina ym. 2011) ja poikien leluksi mielletty sininen ritarilinna (Alasaari 2013). Toisaalta kuten Lackman-Ala-Poikelakin tutkimuksessaan (2014) toteaa, neutraaleja leluja on hankala löytää lelukuvastoista ja kaupan hyllyiltä.

Vuorovaikutus

Sukupuolta määritetään erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja kohtaamisissa, puheissa, eleissä, ilmeissä ja ruumiinasennoissa (Ylitapio-Mäntylä 2009, 121).

Aineistosta esiin nousseita sukupuolittuneita vuorovaikutustilanteita ovat esimerkiksi tilanteet, joissa pojat saavat helpommin kehuja ja kannustusta sääntöjen noudattamisesta, siinä missä tyttöjen odotetaan noudattavan niitä (esim. Alasaari ym. 2016, 17) sekä tilanteet, joissa tyttölapset saavat kehuja kampauksistaan ja vaatteistaan siinä missä poikia kehdään heidän taidoistaan ja vahvuuksistaan (esim. Aina ym. 2011, 13).

Oppimateriaalit ja kirjat

Opetuksessa ja oppimateriaaleissa sukupuolten moninaisuus ei juuri tule esille. Sen sijaan satukirjoissa ja tarinoissa toistetaan usein sukupuolistereotyyppistä käyttäytymistä ja heteroseksuaalista ydinperhemallia. (Lehtonen 2010, Lackman-Ala-Poikela 2014, 38 mukaan.) Lasten kuvakirjat ylläpitävät vahvasti yllä sukupuolenmukaista erottelua (Härkönen 2011, 80).

Kirjoilla ja tarinoilla on kuitenkin valtava vaikutus pieniin lapsiin. Päähenkilöt tarjoavat roolimalleja ja määritelmiä mieheydestä ja naiseudesta lapsille. Moninaiset henkilöhahmot kirjoissa tarjoavat lapsille samaistumisenkohteita. Aina ja Olayia (2011) viittaavat artikkelissaan tutkimukseen (Nahl & Bilal 2007), jossa kävi ilmi, että lapset suhtautuvat positiivisemmin itseensä ja muihin, kun he näkevät kirjoissa ja kirjojen kuvituksissa erilaisia ihmisryhmiä ja hahmoja.

Ojala (2020, 218) kertoo julkaisussaan yhdysvaltalaisesta tutkimuksesta (Floyd 2013), jossa analysoitiin lastenkirjallisuudessa esiintyviä sukupuoleen liittyviä roolimalleja Yhdysvalloissa ja Norjassa. Havainnot yhdysvaltalaisesta kirjallisuudesta osoittivat, että miehet kuvataan lastenkirjoissa usein johtajina ja naiset sijoitetaan kotiympäristöön. Norjalaisten lastenkirjojen sukupuoliroolit olivat usein neutraaleja, mutta silti myös siellä havaittiin tarvetta edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa lastenkirjallisuudessa.

Nais- ja miestapaisuus

Tapaisuus on rakenteellinen käsite, joka liittyy yhteiskunnallisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin käytäntöihin. Tapaisuus on sitä, mitä naisilla tai miehillä on tai on aiemmin ollut tapana tehdä joko omasta halustaan tai pakosta. On esimerkiksi

naistapaista hoitaa toisia ja huolehtia lapsista. Miestapaista on tarttua teknistä osaamista vaativiin töihin. Miesten ajatellaan tuovan naiselliseen hoivatyöhön jämäkkyyttä ja rakentavuutta, mutta toisaalta myös rentoutta. Miesten toiminnan uskotaan olevan toiminnallista, ja sitä erityisesti poikien oletetaan kaipaavan naisvaltaisessa päiväkodissa. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 73–74, 98.)

Varhaiskasvatuksenopettajien työnjaossa on havaittavissa sukupuolittuneita käytäntöjä. Miehet ohjaavat poikia miestapaisiin ja naiset tyttöjä naistapaisiin puuhiin: usein miehet esimerkiksi opettavat jalkapalloa ja naiset virkkaamista. Tapaisuudet elävät päiväkodin arjessa, vaikka toiminnoilla itsellään ei sukupuolta olekaan. Samalla nämä toistuvat tapaisuudet vahvistavat heteronormatiivista oletusta päiväkodin arjessa rajoittaen lasten ja aikuisten toimintaa. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 87.)

Vanhempien kohtaaminen

Päiväkodin ja kodin väliselle yhteistyölle on tyypillistä se, että yhteistyökumppaneina ovat yleensä äidit isien jäädessä taka-alalle. Tällainen stereotypia on läsnä erityisesti monikulttuurisen taustan perheissä. (Ojala 2020, 203.) On keskeistä huomioida lapsen molemmat vanhemmat tasavertaisina kasvattajina ja lähestyä keskustelupyynnöillä molempia vanhempia (Nummenmaa 2011, 83). Päiväkodin sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta keskusteleminen vanhempien kanssa lisää usein myös perheiden tietoisuutta ja kriittistä ajattelua sukupuolistereotypioita kohtaan (Aina ym. 2011).

Konfliktitilanteet

Lapsen sukupuolta pidetään tärkeänä silloin, kun puhutaan hankalasta käyttäytymisestä (Ojala 2020, 217). Alasaaren ym. (2016, 16) julkaisussa kerrotaan tutkimuksesta (Eidevald 2009), jonka mukaan lapsille sallitaan erilainen käytös konfliktitilanteissa. Poikien nahistelua ja jopa väkivaltaista käytöstä siedetään huomattavasti enemmän kuin tyttöjen. Tutkimuksen mukaan päiväkodin nuhteista huomattavasti suurin osa osoitetaan pojille.

Heteronormatiivisuus

Heteronormatiivisuus tarkoittaa sitä, että heteroseksuaalisuus määrittyy normiksi, jolloin homo- ja biseksuaalisuus ovat normista poikkeamista (Rossi 2003, Ylitapio-Mäntylän 2009, 72 mukaan). Ylitapio-Mäntylän väitöskirjassa (2009, 117) kuvaillaan tilannetta, jossa varhaiskasvatuksenopettaja opettaa lapsille tanssia. Opettaja pyytää lapsia ottamaan itselleen parit, ja pojat ovat aikeissa ottaa pareja toisistaan, minkä opettaja kieltää vedoten tyttö-poika-pareihin. Opettaja kertoo lapsille, että tanssissa miehet hakevat naisia, minkä jälkeen lapset muodostavat tyttö-poika-pareja. Tämä on esimerkki tilanteesta, jossa opettaja opettaa ja toistaa heteronormatiivisen mallin mukaista sukupuoliroolia lapsille ja kyseenalaistaa samaa sukupuolta olevat tanssiparit.

Heteronormatiivisuuteen kuuluu usein luulo siitä, että tietoa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta ei kuulu vielä pienille lapsille. Sukupuoliin liittyvät roolit ja erilaiset perhesuhteet ovat kuitenkin jo pienillekin lapsille ajankohtaisia ja tärkeitä asioita, joiden moninaisuudesta vaikeneminen on vahingollista. (Meyer 2010, Alasaari 2013, 72 mukaan.)

6 TULOSTEN TARKASTELU

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tarkastella sukupuolisensitiivisyyttä varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyö toteutettiin kirjallisuuskatsauksena. Kirjallisuuskatsaukseen valikoidut tutkimukset analysoitiin induktiivisen sisälönanalyysin avulla. Tutkimuskysymysten avulla haluttiin saada vastauksia siihen, millaista on sukupuolisensitiivinen kasvatus, miten sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen merkitystä perustellaan ja miten sukupuolittuneet käytännöt näkyvät varhaiskasvatuksessa.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla haluttiin selvittää, millaista on sukupuolisensitiivinen kasvatus. Ensimmäinen kysymys koski sukupuolisensitiivistä kasvatusta yleisesti, sillä käsite haluttiin ottaa laajemmin haltuun ennen kuin syvennyttään varhaiskasvatusta koskeviin kysymyksiin. Kirjallisuuskatsauksessa käytetyistä kolmestatoista artikkelista ja tutkimuksesta kymmenen käsittelee suoraan varhaiskasvatusta, kaksi opettajankoulutusta ja yksi on tieteellinen artikkeli sukupuoli-identiteetin häiriöstä lapsilla ja nuorilla.

Sukupuolisensitiivinen kasvatus on tasa-arvon toteuttamista ja tasa-arvon toteuttaminen on yksi varhaiskasvatuksen tavoitteista. Varhaiskasvatustalain (540/2018) mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on muun muassa antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen ja edistää sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista.

Sukupuolisensitiivinen kasvatus koostuu monesta eri asiasta ja siihen liittyvää käsitteistöä on paljon. Esimerkiksi Helsingin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa (2019) mainitaan, että ”*Sukupuolittietoisessa* varhaiskasvatuksessa lapsia rohkaistaan tekemään valintoja ilman sukupuoleen sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennakko-odotuksia.” Sukupuolittietoisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan samaa kuin sukupuolisensitiivisellä, sillä tietoisuus ja sensitiivisyys viittaavat molemmat samaan sukupuoliherkkyyteen. Käsitteiden käyttö ei ole vielä vakiintunutta, mikä osaltaan voi lisätä väärinymmärrystä ja sekoittumista sukupuolineutraaliin kasvatukseen. Tähän kirjallisuuskatsaukseen valitussa aineistossa käytettiin pääosin sukupuolisensitiivisyys-käsitettä.

Sukupuolisensitiivisyys on taitoa tunnistaa yhteiskunnassa vallitsevia sukupuolirooleja- ja stereotypioita sekä omia ja muiden ihmisten sukupuolittuneita asenteita ja käytäntöjä (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 26). Katsaukseen valituissa tutkimuksissa, sekä kotimaisissa että kansainvälisissä, nousi esiin omien asenteiden ja arvojen tiedostamisen merkitys. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden omat arvot ja asenteet ohjaavat toimintaa päiväkotiryhmässä (esim. Ylitapio-Mäntylä 2009, 73; Zaman 2007). Omien asenteiden tunnistaminen ja tiedostaminen on yksi sukupuolisensitiivisen kasvatuksen edellytyksistä. Konkreettisina toimina asenteiden ja sukupuoliroolien tiedostamiseen mainittiin työyhteisöille tarjottavat koulutukset aiheesta.

Sukupuolisensitiivinen kasvatus huomioi jokaisen lapsen yksilönä, eikä biologisen sukupuolensa edustajana. Oletettu sukupuoli ei määritä lapseen kohdistuvia odotuksia tai käyttäytymistä. Sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen perustana on ymmärrys siitä, että sukupuoli ei ole yksiselitteisesti vain biologinen asia. Lapsen sukupuoli-identiteetti alkaa kehittyä noin kaksivuotiaana ja sukupuolen kokemisen tavat ovat moninaisia. Varhaiskasvatuksessa työskentelevät voivat sensitiivisellä ja kannustavalla myötäelämisellä tukea lasta niin, että tämä voi tuntea olonsa arvostetuksi ja hyväksytyksi sellaisena kuin on. Tämä

tukee lapsen positiivisen minäkuvan ja identiteetin kehitystä. (Seta s.a.)

Yhteenvetona kysymykseen siitä, millaista on sukupuolisensitiivinen kasvatus, voi tutkimusaineiston perusteella antaa vastauksen, että sukupuolisensitiivinen kasvatus on sellaista kasvatusta, joka huomioi jokaisen lapsen yksilönä ja antaa jokaiselle mahdollisuuden olla itsensä. Sukupuolisensitiivinen kasvatus huomioi sukupuoleen liittyvät stereotypit ja roolit. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja tiedostaa omat asenteensa ja on valmis pohtimaan mitä sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan ja miten se toteutuu omassa toiminnassa. Tämä vastaus pätee sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen niin kouluissa kuin varhaiskasvatuksessakin. Sukupuolisensitiivistä toteutetaan myös esimerkiksi nuorisotyössä.

Toinen kysymys sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen merkityksestä kiteytyi tasa-arvon toteutumisen tavoitteeseen. Varhaiskasvatuksen arvot pohjautuvat YK:n yleissopimukseen lapsen oikeuksista. Yleissopimuksen peruseriaatteita ovat lapsen tasa-arvoinen kohtelu, syrjintäkielto, lapsen etu, lapsen oikeus elämään ja hänen mielipiteensä huomioon ottaminen. (Unicef s.a.). Näihin peruseriaatteisiin peilautuvat myös aineistosta esiin nousseet perustelut siitä, miksi sukupuolisensitiivinen kasvatus on tärkeää.

Sukupuolisensitiivinen kasvatus on lapsen etu eikä rajoita lapsen toimintaa. Lapsuudessa omaksutut mallit ja roolit vaikuttavat lapsen minäkuvan ja sukupuoli-identiteetin kehittymiseen. Sukupuolittain eriytetty toiminta vaikuttaa lapsen sosio-emotionaalisiin ja kognitiivisiin kykyihin. Sukupuolisensitiivinen kasvatus voi myös ehkäistä kiusaamista.

Yhteenvetona toiseen tutkimuskysymykseen siitä, miten sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen merkitystä perustellaan, voi tutkimusaineiston perusteella antaa vastaukseksi sen, että sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus on tasa-arvon toteuttamista. Lisäksi sukupuolisensitiivisellä kasvatuksella voidaan vaikuttaa positiivisesti lapsen kehitykseen ja omakuvaan jopa aikuisuuteen saakka.

Kolmannen tutkimuskysymyksen tarkoituksena oli saada vastauksia varhaiskasvatuksen sukupuolittuneista käytännöistä. Tuloksista ilmenneet käytännöt

voidaan karkeasti jakaa niin, että sukupuolittuneita käytäntöjä on havaittu päiväkotien tiloissa ja välineissä sekä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa, kuten leikeissä ja vanhempien kohtaamisissa.

Varhaiskasvatuksessa ylläpidetään sukupuolittuneita käytäntöjä, ja se näkyy muun muassa välineissä (esim. lelut, sadut) ja tiloissa sekä niiden jakautumisessa. Lapsia ohjataan leikkimään oletetun sukupuolen mukaisilla leluilla, värejä mielletään tietylle sukupuolelle kuuluviksi ja tilojen jakamista ohjaavat sukupuolistereotyytiat. Näin lapset oppivat pienestä pitäen omaksuma bioloogisen sukupuolensa odotuksen mukaista mallia. Lapsella on oikeus pohtia sukupuoleen liittyviä käytäntöjä ja kyseenalaistaa niitä ja aikuisen tulee tukea lasta näissä pohdinnoissa. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 72, 80.)

Lapsille sallitaan sukupuolen mukaan erilaista käyttäytymistä tai heiltä odotettiin eri asioita. Sukupuolittuneet käytännöt eivät myöskään rajoitu vaan lasten parissa toimimiseen, vaan niin sanotut ”miesten työt ja naisten työt” saattavat elää päiväkotien arjessa työntekijöiden välillä. Myös vanhempien epätasa-arvoinen kohtelu sukupuolen mukaan voi olla yksi sukupuolittunut käytäntö varhaiskasvatuksen arjessa.

Myös kolmanteen tutkimuskysymykseen siitä, miten sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa näkyvät, saatiin tutkimusaineiston perusteella vastaus. Sukupuolittuneet käytännöt estävät sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutumista. Aineistosta kävi ilmi, että sukupuolittuneet käytännöt ovat osa arkea, usein tiedostamatta. Sukupuolittuneita käytäntöjä ovat muun muassa värien ja lelujen sekä leikkitilojen jakautuminen sukupuolen mukaan. Sukupuolittuneiden käytäntöjen ylläpitämiseen liittyy myös päiväkodin henkilökunnan tavat toimia mies- ja naistapaisesti.

Tutkimusaineistossa oli paljon yhtäläisyyksiä, mikä oli mielenkiintoista senkin vuoksi, että suomalaisten artikkelien lisäksi joukossa oli tutkimuksia myös Suomen ulkopuolelta, esimerkiksi Australiasta ja Yhdysvalloista. Toisaalta eri kulttuurit tulivat myös esiin artikkeleissa. Esimerkiksi indonesialaisen Handayanin (2018) artikkelissa kerrotaan päiväkodin rukoushetkistä ja niiden mahdollisista muuttamisista kohti sukupuolisensitiivisempää suuntaa niin, että kaikki rukoilisivat samassa paikassa ilman erottelua sukupuolen perusteella.

Vaikka tällaista keskustelua ei tarvitse Suomessa varhaiskasvatuksessa käydä, tuo se silti mielenkiintoisen esimerkin toisen kulttuurin sukupuolittuneesta käytännöstä.

7 POHDINTA

Sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta on tehty paljon erilaisia tutkimuksia Suomessa ja kansainvälisesti ja tämän kirjallisuuskatsauksen avulla pyrin tuomaan esille tietoa aiheesta selkeästi ja kootusti. Ajatuksena on, että työelämäkumppani voisi hyödyntää työn tuloksia varhaiskasvatuksen pedagogisissa keskusteluissa. Kirjallisuuskatsauksen tulokset voivat toimia keskustelunherättäjänä esimerkiksi vanhempainilloissa tai tuloksia voi hyödyntää tasa-arvosuunnitelman laatimisessa. Aiheeseen liittyy paljon ennakkoluuloja ja vääriä käsityksiä, joita tämän työn lukemalla voisi osaltaan hälventää. Sukupuolisen-sitiivinen varhaiskasvatus ei ole mielipideasia, vaan siihen velvoittaa muun muassa varhaiskasvatuslaki.

Tässä luvussa käsittelen työn eettisyyttä ja luotettavuutta sekä ehdotuksia mahdollisiksi jatkotutkimusaiheiksi ja luvun lopuksi opinnäytetyöprosessia kokonaisuutena. Mäkisen (2005, 123–124) mukaan pohdinnassa on tärkeää olla kriittinen ja arvioiva sekä täsmällinen. Tutkijan täytyy tuoda esille myös negatiiviset asiat.

7.1 Eettisyys ja luotettavuus

Kangasniemen ym. (2013, 297) mukaan kirjallisuuskatsauksen jokaisessa vaiheessa tulee noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Tässä tutkimuksessa kohderyhmänä eivät olleet ihmiset, joten eettiset kysymykset koskevat työn luotettavuutta. Kirjallisuuskatsauksen luotettavuutta pohdittaessa voidaan arvioida miten, ja millaisin perustuin tutkimusaineisto on koottu ja millä tavoin tutkimuksen tuloksiin päädyttiin.

Luotettavuuden arviointiin ei ole olemassa mitään yksiselitteistä ohjetta, mutta tässä luvussa pohjaan työn luotettavuutta Lincolnin ja Guban (1985) luomiin luotettavuuden arviointikriteereihin, joissa tutkijan on vastattava neljään kriteeriin, joita ovat uskottavuus, varmuus, siirrettävyys ja vahvistettavuus. (Tuomi ym. 2011, 137–139.)

Tässä opinnäytetyössä uskottavuudella tarkoitetaan opinnäytetyön tulosten totuudenmukaisuutta. Tämän kirjallisuuskatsauksen uskottavuutta saattaa heikentää se, että tein katsauksen yksin, jolloin aineistonvalinta ja analysointi on tehty vain omien näkemysteni perusteella. Toisaalta apunani aineistonhaussa ja tietokantojen valinnassa olivat Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun kirjaston tietoasiantuntijat ja sain ohjausta työhön myös opinnäytetyötä ohjaavalta opettajalta.

Varmuus tässä opinnäytetyössä tarkoittaa sitä, että tutkimusaineiston tulokset tulevat alkuperäisaineistosta, eivätkä pohjaudu omiin käsityksiin. Varmuutta saattaa heikentää se, että työssä on viitattu jonkin verran niin sanottuihin toissijaisiin lähteisiin, kun en päässyt käsiksi alkuperäisiin lähteisiin muun muassa niiden maksullisuuden vuoksi. Olen kuitenkin merkinnyt lähdeviitteet ensi- ja toissijaisiin lähteisiin asianmukaisesti läpi työn.

Siirrettävyydellä tarkoitetaan sitä, että tutkimustulokset ovat siirrettävissä toiseen samankaltaiseen yhteyteen niin, että tulkinnot pysyvät samoina. Tämän opinnäytetyön tutkimustulokset ovat siirrettävissä toiseen samankaltaiseen yhteyteen.

Vahvistettavuudella tarkoitetaan sitä, että tutkimusraportti on kirjattu siten, että toinen tutkija voi seurata tutkimusprosessin kulkua ja että samankaltaiset tutkimukset antavat samankaltaisia tutkimustuloksia. Avasin työssäni tutkimusprosessin kulkua, mutta on tietysti aina mahdollista, että toinen tutkija voisi tulkita samaa ainestoa eri tavoin. Esimerkiksi englanninkielisten tutkimusten kohdalla käännösvirheideni mahdollisuus on saattanut vähentää luotettavuutta. Luotettavuuden vuoksi jätin ruotsinkieliset tutkimukset kirjallisuuskatsauksen ulkopuolelle, sillä kielen kääntäminen osoittautui niin haastavaksi.

Toteutin opinnäytetyön yleisesti tieteellistä tutkimusta ohjaavien periaatteiden mukaan. Ennen opinnäytetyön aloitusta perehdyin myös Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvoston Arene ry:n ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisiin suosituksiin (2019).

7.2 Jatkotutkimusaiheet

Kirjallisuuskatsaus ruotsalaisesta tutkimuksesta koskien sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta voisi olla mielenkiintoinen sen vuoksi, että pohjoismaisen sukupuolisensitiivisen kasvatuksen juuret ovat Ruotsissa. Ruotsalaiset tutkimukset ja artikkelit nousivat esille useissa lukemissani artikkeleissa.

Toinen mahdollinen opinnäytetyön aihe voisi olla toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman laatiminen jollekin päiväkodille. Outi Ylitapio-Mäntylä (2012c, 193) kuvailee toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman olevan väline, joka jäsentää toimintaa, ei siis päämäärä itsessään. Tasa-arvosuunnitelman laatiminen vaatisi tiivistä yhteistyötä päiväkodin henkilökunnan kanssa, jotta arjen käytäntöjä mietittäisiin työyhteisössä yhdessä ja että koko henkilökunta sitoutuisi mahdollisiin uusiin toimintatapoihin. Kuten Ikävalko (2010) toteaa Ylitapio-Mäntylän (2012, 194) mukaan, on tärkeää ettei suunnitelma jää vain paperiksi mappiin tai pöytälaatikkoon. Suunnitelman tekeminen ei vielä tarkoita sitä, että tasa-arvoasiat olisivat hoidossa.

7.3 Opinnäytetyöprosessi

Opinnäytetyöni aihe oli selkeä alusta asti, mutta tutkimuskysymykset tarkentuivat työn edetessä ja niiden sanamuotoa hiottiin useamman kerran yhdessä työtäni ohjaavan opettajan kanssa. Neljänneksi tutkimuskysymykseksi harkitsin sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen tulevaisuuskuvia, mutta aineistoa tarkemmin tutkimalla osoittautui, että jo valittu aineisto ei kovin monipuolisesti aihetta lopulta käsitellytkään. Kolme tutkimuskysymystä osoittautui sopivaksi määräksi, eikä työ lähtenyt rönsyilemään liikaa.

Kaikkiaan opinnäytetyöprosessi kesti noin puoli vuotta aiheen keksimisestä työn toteuttamiseen, sisältäen opinnäytetyön tilaajan vaihtumisen työn alkuvaiheessa. Työn haastavimpia vaiheita olivat induktiivisen sisällönanalyysin opettelu ja ylipäättään kirjallisuuskatsauksen ymmärtäminen laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Myös kirjallisuuskatsauksen aineistonvalinta tuotti vaikeuksia ja vei paljon aikaa. Aineiston etsimiseen lisähaastetta toi koronaviruksen aiheuttama poikkeustilanne, jonka vuoksi kirjastoon ei päässyt. Alun perin tarkoitukseni oli hyödyntää Helsingin yliopiston kirjaston verkkoa paikan

päällä, jolloin olisin päässyt hakemaan aineistoa Helsingin yliopiston tietokannoista. Vallitsevasta poikkeustilanteesta johtuen se ei kuitenkaan ollut mahdollista, joten tutkimusaineisto rajautui niihin tutkimuksiin, joita oli mahdollista löytää kotona maksutta verkosta.

Kirjallisuuskatsauksen aineisto on julkaistu vuosina 2007–2020. Tavoitteena oli löytää tuoreempaa aineistoa, mutta se osoittautui yllättävän isoksi haasteeksi. Aluksi hain aineistoa vuosilta 2010–2020, mutta jouduin laajentamaan hakua koskemaan 2005 jälkeen julkaistuja tutkimuksia. Valituista kolmesta toista julkaisusta yhdeksän on julkaistu viimeisen kymmenen vuoden sisään.

Sain kirjallisuuskatsauksen avulla vastaukset tutkimuskysymyksiini. Erilaisista tutkimuksista löytyi yhteneviä käsityksiä sukupuolisensitiivisyyden määrittelyyn. Erityisen mielenkiintoisiksi koin esimerkit sukupuolittuneista käytännöistä, sillä ne toivat mieleen omia kokemuksia päiväkodin arjesta ja saivat minut pohtimaan omia asenteitani ja tapoja toimia. Sukupuolisensitiivinen kasvatusote vaatii jatkuvaa oman toiminnan reflektointia. Toivon, että opinnäytetyöni voisi auttaa vahvistamaan sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusotetta ja ylläpitää siitä käytävää keskustelua.

Opinnäytetyöprosessi on ensisijaisesti opiskelijan oppimisprosessi, ja sen tulee edistää opiskelijan asiantuntijuutta, ammatillista kehittymistä ja työelämäntaitoja (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry 2019). Vaikka olen jo aikaisemminkin tehnyt opinnäytetyön edellisiin korkeakouluopintoihini, opetti tämä työ minulle silti paljon. Esimerkiksi kirjallisuuskatsaus käsitteenä oli minulle vieras ennen tämän työn aloittamista. Opin myös tiedonhakua ja tutustuin useisiin minulle tuntemattomiin tietokantoihin. Toisaalta minulle tärkein oppi liittyy kuitenkin oman ammatillisuuden kehittämiseen. Olin jo työtä aloittaessa kiinnostunut sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta, mutta nyt kun tiedän siitä monipuolisemmin, olen asiasta vielä kiinnostuneempi. Minulla on innostusta kehittää sukupuolisensitiivistä kasvatusotetta tulevilla työpaikoillani, ja tämän työn tehtyäni myös enemmän osaamista ja tietoa erilaisista käytännöistä. Kuten tutkimusaineistostakin kävi ilmi, oman sukupuolisensitiivisen ajattelun kehittäminen vaatii tietoa aiheesta sekä jatkuvaa oman toiminnan reflektointia. Tämä opinnäytetyöprosessi on tarjonnut minulle paljon uutta ajattelutavaa myös oman toimintani kehittämiseen varhaiskasvatuksen opettajana.

LÄHTEET

Aina, O. & Cameron, P. 2011. Why Does Gender Matter? Counteracting Stereotypes With Young Children. *Dimensions of Early Childhood*. 11–20. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://www.destinyearlychildhood.org/wp-content/uploads/2014/12/Why-Does-Gender-Matter-Counteracting-Stereotypes-With-Young-Children.pdf> [Viitattu 2.4.2020].

Alasaari, N. 2013. Lasten leikkiä – Sukupuolitietoinen näkökulma päiväkodin arkeen. Pro gradu -tutkielma. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Turun yliopisto. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.utu-pub.fi/bitstream/handle/10024/94663/Alasaari2013.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [Viitattu 15.4.2020].

Alasaari, N. & Katainen, R. 2016. Selvitys sukupuolten tasa-arvon edistämisestä varhaiskasvatuksessa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:36. Sosiaali- ja terveysministeriö. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75093/RAP-2016-36-varhaiskasvatus-tasy.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Viitattu 10.4.2020].

Alasuutari, M. 2016. Tytön ja pojan varhaiskasvatus. Teoksessa: Maritta Husso & Risto Heiskala (toim.) *Sukupuolikysymys*. Tallinna: Gaudeamus, 122–144.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. 2019. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTI-KORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf? t=1578480382> [Viitattu 21.4.2020].

Blaise, Mindy. 2009. "What a Girl Wants, What a Girl Needs": Responding to Sex, Gender, and Sexuality in the Early Childhood Classroom. *Journal of Research in Childhood Education*. PDF-dokumentti. Saatavissa: <file:///C:/Users/asus/Downloads/What a Girl Wants, What a Girl.pdf> [Viitattu 18.4.2020].

Dawar, T. & Anand, S. 2018. Occupational stereotypes amongst children: a

gender perspective. Teoksessa: The Indian Journal of Home Science 2018. The Home Science Association of India. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.homescienceassociationofindia.com/uploads/journals/HSAI%20Journal%20January%202018.pdf#page=16> [Viitattu 27.1.2020].

Fortin, N. 2005. Gender Role Attitudes and the Labour-Market Outcomes of Women across OECD Countries. Oxford Review of Economic Policy.

Handayani, T. 2018. Gender Sensitivity in Early Childhood Education in Malang City. 2018. Advances in Social Science, Education and Humanities Research, volume 231. 526–529. PDF-dokumentti. Saatavissa: [file:///C:/Users/asus/Downloads/25901827%20\(6\).pdf](file:///C:/Users/asus/Downloads/25901827%20(6).pdf) [Viitattu 10.4.2020].

Helsingin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma. 2019. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/KasKo/vare/Helsinki_Vasu_FI.pdf [Viitattu 21.4.2020].

Huuska, M. & Karvinen, M. 2011. Persoona on aina enemmän kuin sukupuoli. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: PS-kustannus. 31–47.

Hynninen, P., Juutilainen P-K., Nummenmaa, A. & Lehtonen, J. 2011. Oppilaanohjaus sukupuolijaottelun haastajana. 117–127. Julkaisussa: Lehtonen, J. (toim.) Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajankoulutukseen. Tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuus opettajankoulutuksessa –projektin julkaisu. Helsinki: Helsingin yliopisto. PDF-dokumentti. Saatavissa: <file:///C:/Users/asus/Desktop/Sukupuolinäkökulmia%20opettaja.pdf> [Viitattu 12.4.2020].

Härkönen, U., Lappalainen, S., Nummenmaa A., Ylitapio-Mäntylä, O. & Lehtonen, J. 2011. Varhaiskasvatus ja sukupuolittunut lapsuus. 79–89. Julkaisussa: Lehtonen, J. (toim.) Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajankoulutukseen. Tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuus opettajankoulutuksessa –projektin julkaisu. Helsinki: Helsingin yliopisto. PDF-dokumentti. Saatavissa: <file:///C:/Users/asus/Desktop/Sukupuolinäkökulmia%20opettaja.pdf> [Viitattu 12.4.2020].

Janhonen S. & Mikkonen M. 2001. Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotyössä. Juva: WS Bookwell Oy.

Jokinen, L. & Nieminen, A. 2019. Varhaiskasvatuksen tulevaisuuskuvat 2040. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan tulevaisuustyön raportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:30. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. PDF-dokumentti. Saatavilla: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161799/OKM_2019_30_Varhaiskasvatuksen_tulevaisuuskuvat_2040.pdf [Viitattu 30.3.2020].

Juvonen, T. 2016. Irtiottoja sukupuolen luonnollisuudesta. Teoksessa M. Husso & R. Heiskala (toim.) Sukupuolikysymys. Helsinki: Gaudeamus, 15–32.

Kalliokoski, H. & Karvinen, M. 2019. Sukupuolen moninaisuus ja lapset. Setan julkaisut 2019. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.dropbox.com/s/pina1x952cjbamu/Opas_varhaiskasvattajille2019.pdf?dl=0 [Viitattu 27.1.2020].

Kaltiala-Heino., R, Lindberg, N., Ranta, K., Tainio, V-M & Työläjärvä, M. 2013. Sukupuoli-identiteetin häiriö lapsilla ja nuorilla. Suomen Lääkärilehti 11/2013. 819–826.

Kangasniemi, M.; Utriainen, K.; Ahonen, S.; Pietilä, A-M.; Jääskeläinen, P. & Liikanen, E.. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Hoitotiede 25, 291–301.

Karkkola, M. 2017. Erikoistuva lastenpsykiatri ärähtää Jari Sinkkosen sukupuolipuheista: ”Ei ole tarkoitus kieltää pippeleiden ja pimppien olemassaoloa!” Uusi Suomi -verkkomedia. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.uusi-suomi.fi/uutiset/erikoistuva-lastenpsykiatri-arahtaa-jari-sinkkosen-sukupuolipuheista-ei-ole-tarkoitus-kieltaa-pippeleiden-ja-pimppien-olemassa-oloa/2cd77dc7-5701-333d-b52c-b1b9f3bcefcfb> [Viitattu 27.1.2020].

Katainen, R. 2016. Tasa-arvo alkaa päiväkodista. Teoksessa Juntumaa, I., Korkea-osa, J., Meriläinen, R., Moisio, E. & Nuorgam E. Kaikki tasan! Pamfletti epätasa-arvosta. Helsinki: Into Kustannus Oy. 87–90.

Lackman-Ala-Poikela, S. Sukupuolittuneet käytännöt, lelut ja leikit varhaiskasvatuksessa. Pro gradu. Kasvatustieteiden tiedekunta. Lapin yliopisto. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/59663/Lackman-Ala-Poikela.Sanna.pdf?sequence=2> [Viitattu 7.4.2020].

Mäkinen, O. 2005. Tieteellisen kirjoittamisen ABC. Helsinki: Tammi.

Niela-Vilén H. & Hamari, L. 2016. Kirjallisuuskatsauksen vaiheet. Teoksessa Stolt, M., Axelin., A. & Suhonen., R. (toim.). Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turun yliopisto. 23–34.

Ojala, M. 2020. Perusteita ja haasteita varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja koulun alun kehittämiseksi erityisesti lapsen oppimisen ja kehittymisen näkökulmasta. PDF-dokumentti. Saatavissa: <file:///C:/Users/asus/Downloads/Perusteita%20ja%20haasteita%20varhaiskasvatuksen.pdf> [Viitattu 18.4.2020].

Opetushallitus 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf [Viitattu 27.1.2020].

Opetushallitus 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf [Viitattu 27.1.2020].

Opetushallitus s.a. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet pähkinänkuoressa. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-pahkinankuoressa> [Viitattu 27.1.2020].

Paumo, M. 2012. Totuttujen toimintamallien tiedostaminen. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit, tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: PS-kustannus, 141–155.

Pietiläinen, J. 2017. Jari Sinkkonen antaa huutia sukupuolten hämärtämiselle

– Se, että lasta ei saa sanoa tytöksi tai pojaksi, on pötkö ajatus”. Länsiväylä -- verkkomedia. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.lansivayla.fi/artikkeli/579058-jari-sinkkonen-antaa-huutia-sukupuolten-hamartamiselle-se-etta-lastai-saa-sanoa> [Viitattu 27.1.2020].

Salminen, A. 2011. Mikä on kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf [Viitattu 25.2.2020].

Seta s.a. Sukupuolen moninaisuus lapsuudessa. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuus-lapsuudessa/> [Viitattu 21.4.2020].

Stiller, R. 2019. Onko kasvatuksella sukupuolta? Radio-ohjelma 22.11.2019. Yle Puhe. Yle Areena -verkkopalvelu. Saatavissa: https://areena.yle.fi/1-50327994?fbclid=IwAR2GrcMe8yEifO5DxiG-fqGPtyu_DpqnrH8JAHTDSaWG6IRWsdKbZvjBQ7DY [Viitattu 27.1.2020].

Stolt, M., Axelin., A. & Suhonen., R. (toim.) 2016. Lukijalle. Teoksessa Stolt, M., Axelin., A. & Suhonen., R. (toim.). Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turun yliopisto. 4.

Syrjäläinen, E. & Kujala, T. 2010. Sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa Suortamo, M., Tainio, L., Ikävalko, E., Palmu, T. & Tani., S. (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Juva: PS-kustannus, 25–37.

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. s.a. Hanke. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/hanke/> [Viitattu 3.2.2020].

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2020. Tasa-arvosanasto. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto> [Viitattu 30.30.2020].

Tuomi, Jouni - Sarajärvi, Anneli 2011. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.

Helsinki: Tammi.

Unicef s.a. Lapsen oikeuksien sopimus – koko teksti. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/> [Viitattu 10.4.2020].

Varhaiskasvatustilaki 540/2018.

Vilkka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Juva: PS-kustannus.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2011. Lastentarhanopettajien jaettuina muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä. Akateeminen väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta. Lapin yliopisto. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61659/Ylitapio-M%c3%a4ntyl%c3%a4_DORIA_A5_crop.pdf?sequence=4&isAllowed=y [Viitattu 10.4.2020].

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012a. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: PS-kustannus. 15–26.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012b. Leikillä ja toiminnalla ei ole sukupuolta. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: PS-kustannus. 71–85.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012c. Suunnittelu tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen pohjana. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: PS-kustannus. 189–192.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2016. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 276–287.

Zaman, A. 2007. Gender Sensitive Teaching: A Reflective Approach For Early Childhood Education Teacher Training Programs. 110–119. PDF-dokumentti.

Saatavissa: <file:///C:/Users/asus/Desktop/Zaman%20Ah-med%202007%20Gender%20Sensitive%20Teaching.pdf> [Viitattu 2.4.2020].

Tutkimustaulukko

Taulukko 5.

Yhteenveto opinnäytetyön aineistona käytetyistä tutkimuksista ja artikkeleista

TEKIJÄ(T) JA VUOSI JA MAA, JOSSA TUTKIMUS/ARTIKKELI ON TEHTY	TIETOKANTA	TARKOITUS	KESKEISET TULOKSET/SISÄLTÖ OMAN TUTKIMUKSENI KANNALTA
<p><i>Aina, Olaiya & Cameron, Petronella. 2011. Yhdysvallat.</i></p> <p>Why Does Gender Matter? Counteracting Stereotypes With Young Children</p>	Google Scholar	Tieteellinen artikkeli, jossa kuvataan eri tutkimusten ja sukupuoli-identiteetin kehittymisen teorioiden valossa mm. sitä kuinka opettajat voivat ehkäistä sukupuolistereotyyppien toteutumista.	Pienet lapset, joille on opetettu kriittisen ajattelun taitoa sukupuolistereotyyppioista toimivat vähemmän todennäköisesti stereotyyppien mukaan. Tämä lisää lapsen psyykkistä palautumiskykyä.
<p>Handayani, Tri-sakti. 2018. Indonesia.</p> <p>Gender sensitivity in Early Childhood Education in Malang City.</p>	Google Scholar	<p>Laadullisen tutkimuksen tavoitteena oli selvittää Malangin kaupungin varhaiskasvatuksen opettajien ymmärrystä sukupuolten merkityksestä ja sukupuolisensitiivisyydestä varhaiskasvatuksessa.</p> <p>Tutkimusmenetelminä havainnointi, haastattelu ja mm. varhaiskasvatuksen opetussuunnitelmaan ja käytössä oleviin kirjoihin ja peleihin tutustuminen. Tutkimukseen osallistui kaksi päiväkotia.</p>	Opettajien tietämys sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta heikkoa, koulutusta tulisi lisätä niin opettajille kuin sidosryhmillekin

<p>Jokinen, Leena & Nieminen, Anne. 2019. Suomi. Varhaiskasvatuksen tulevaisuuskuvat 2040. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan tulevaisuustyön raportti.</p>	<p>Manuaalinen haku</p>	<p>Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu, jossa on varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan pohdintaa siitä, millaista nykytilanteen pohjalta varhaiskasvatus on Suomessa vuonna 2040. Tulevaisuustyö käynnistyi vuonna 2017 ja päättyi vuonna 2019. Tulevaisuustyö toteutettiin neljänä työpajana ja tuloksena syntyi neljä kuvausta siitä, millaiselta varhaiskasvatus tulevaisuudessa voisi näyttää. Yksi keskustelunaiheista oli sukupuolisensitiivinen kasvatus.</p>	<p>Sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen valtavirtaistuminen yksi varhaiskasvatuksen muutosvoimista.</p>
<p>Blaise, Mindy. 2009. Australia.</p> <p>”What a girl wants, what a girl needs” – Responding to Sex, Gender, and Sexuality in the Early Childhood Classroom</p>	<p>Google Scholar</p>	<p>Laadullinen tutkimus, jossa on tutkittu sitä kuinka 5-6- vuotiaat lapset ilmentävät sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvia odotuksia päiväkodissa käymissä keskusteluissaan. Tutkimuksessa on havainnoitu yhden australialaisen päiväkodin lasten välisiä keskusteluja, sekä opettajan ja lasten välisiä keskusteluja.</p>	<p>Lasten kanssa voi leikin kautta tarkastella sitä, millaisia käsityksiä heillä on siitä, millaista on olla tyttö tai poika. Tämä rohkaisee lasta avoimeen vuorovaikutukseen sukupuolistereotyyppioista ja tuo kasvattajalle tietoa siitä, millaisia odotuksia lapsilla on eri sukupuolia kohtaan.</p>

<p>Zaman, Ahmed. 2007. Yhdys- vallat.</p> <p>Gender sensitive teaching: a reflec- tive approach for early childhood education teacher training programs</p>	<p>Ebsco</p>	<p>Tieteellinen artikkeli kuvaa tutkimusta, jossa tutkittiin millaista opetusta amerikkalai- set varhaiskasvatuk- sen opettajaopiskelijat saavat sukupuolisensi- tiivisestä kasvatuk- sesta. Lisäksi tutki- mukseen osallistuneet opiskelijat arvioivat omia asenteitaan tyttö- jen ja poikien opetta- misesta Likert-tyyppi- sen asteikon avulla.</p>	<p>Tutkimuksessa nousi esiin huoli erityisesti poikiin kohdistuvista asenteista ja odotuk- sista ja sen vaikutuk- sista poikien häiriö- käyttäytymiseen.</p>
<p>Alasaari, Nea. 2013. Suomi.</p> <p>Lasten leikkiä - Sukupuolitetoi- nen näkökulma päiväkodin ar- keen.</p>	<p>Finna</p>	<p>Pro gradu, jossa Ala- saari on tutkinut päivä- kodin arjen sukupuoli- tuneisuutta, tarkastel- len erityisesti aikuisten toimintaa sukupuoli- sensitiivisestä kasva- tuksesta. Aineistoa tut- kimukseen on kerätty kahdesta eri päiväko- dista ja sen lisäksi on tutkittu erilaisia var- haiskasvatusta ohjaa- via dokumentteja ja nii- den suhdetta suku- puolten tasa-arvoon.</p>	<p>Päiväkodin arki on su- kupuolittunutta päin- vastaisista tavoitteista huolimatta. Sukupuoli- tietoisin kasvatuksen integroiminen osaksi varhaiskasvattajien koulutusta näyttäytyy erittäin tärkeänä.</p>

<p>Alasaari, Nea & Katainen, Reija. 2016. Suomi.</p> <p>Selvitys sukupuolten tasa-arvon edistämisestä varhaiskasvatuksessa.</p>	<p>Valto</p>	<p>Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisema raportti tarkastelee sukupuolten tasa-arvon nykytilaa varhaiskasvatuksessa. Raportissa kuvataan mm. tutkimuksissa havaittuja tasa-arvo-ongelmia ja pohditaan tasa-arvon suunnitelmallista edistämistä.</p>	<p>Tiukat sukupuoliroolit ovat vahingollisia, sillä ne rajoittavat lasten toiminnan mahdollisuuksia ja jättävät huomiotta sukupuolen moninaisuuden. Sukupuolirajojen purkaminen on tärkeää. Stereotyyppinen, käsitys sukupuolesta lisää lasten välistä kiusaamista. Sukupuolinormit vaikuttavat kasvattajien ja vanhempien kohtaamiseen.</p>
<p>Lackman-Ala-Poikela, Sanna. 2014. Suomi.</p> <p>Sukupuolittuneet käytännöt, lelut ja leikit varhaiskasvatuksessa</p>	<p>Finna</p>	<p>Lackman-Ala-Poikelan pro gradu on laadullinen tutkimus, jossa tutkitaan sukupuolen muotoutumista lapsuuden instituutioissa ja vertaisryhmissä. Tutkimus tuo esiin sitä, kuinka sukupuolta muokataan varhaiskasvatuksen arjessa. Tutkimusaineisto on koostettu nettikeskusteluista, joissa keskustellaan lapsuuden sukupuolittuneisuudesta.</p>	<p>Lapsia rajoitetaan eri tavoin oletetun sukupuolen perusteella. Tytöille sallitaan maskuliinistakin käyttäytymistä, kun taas poikien käyttäytyminen on tiukemmin rajattua. Pojilta odotetaan maskuliinisuutta ja heitä rohkaistaan siihen. Sukupuolitietoisien varhaiskasvatusympäristön rakentamista tuetaan parhaiten sisällyttämällä varhaiskasvattajien opintoihin sukupuolitietoisia opintojaksoja.</p>

<p>Hynninen, Pirkko., Juutilainen, Päivi-Katriina., Nummenmaa Anna Raija & Lehtonen, Jukka. 2011. Oppilaanohjaus sukupuoli- jaottelujen haastajana.</p> <p>Julkaisussa Lehtonen Jukka (toim.) Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajankoulutukseen. Suomi.</p>	Finna	<p>Opetusministeriön rahoittamassa julkaisussa kuvaillaan sitä, kuinka oppilaanohjaus nähdään yhtenä mahdollisuutena koulutus- ja työmarkkinoiden sukupuolijakaantuneisuuden haastamiseen. Toisaalta tutkimuksessa on todettu, että opettajat toistavat usein käsityksiä sukupuolille sopivista maleista.</p>	<p>Sukupuolisensitiivinen pedagogiikka edellyttää aikaa, kokemuksellisuutta ja kriittistä reflektiota. Sukupuolitoisuuden sisällyttäminen opettajankoulutukseen vaatii myös tutkimustietoa.</p>
<p>Härkönen, Ulla., Lappalainen, Sirpa., Nummenmaa Anna Raija., Ylitapio Mäntylä, Outi & Lehtonen, Jukka. 2011. Varhaiskasvatus ja sukupuolittunut lapsuus.</p> <p>Julkaisussa Lehtonen Jukka (toim.) Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajankoulutukseen. Suomi.</p>	Finna	<p>Opetusministeriön rahoittamassa julkaisussa koulutuspolitiikan ja -tutkimuksen toimijat kertovat mielipiteitään ja ajatuksiaan opettajankoulutuksen ja siihen liittyvän tutkimuksen kehittämisestä tasa-arvon näkökulmasta.</p>	<p>Opettajat ja kasvattajat olettavat olevansa tasa-arvoisia eivätkä huomaa hienosyisiä sukupuolittuneita toimintoja.</p> <p>Päiväkodissa työskentelevien tietoisuutta sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta tulisi kartoittaa entistä enemmän.</p>

Kaltiala-Heino, Riittakerttu., Lindberg, Nina., Ranta, Klaus., Tainio, Veli-Matti & Työläjäarvi, Marja. 2013. Sukupuoli-identiteetin häiriö lapsilla ja nuorilla. Suomi.	Manuaalinen haku	Suomen Lääkärilehdessä 11/2013 julkaistu tieteellinen artikkeli kuvailee sukupuoli-identiteetin häiriötä lapsuudessa ja nuoruudessa, transsukupuolisuuden ja sukupuoli-identiteetin häiriön diagnostiikkaa sekä hoitoa Suomessa.	Sukupuoli-identiteetin häiriöstä kärsivä lapsi tarvitsee tukea, hyväksyvää huolenpitoa ja kasvurauhaa, ja siitä voivat huolehtia kaikki lapsen kohtaavat ammattihenkilöt.
Ojala, Mikko. 2020. Suomi Perusteita ja haasteita varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja koulun alun kehittämiseksi erityisesti lapsen oppimisen ja kehittymisen näkökulmasta (2020)	Finna.fi	Helsingin yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan julkaisu käsittelee monipuolisesti varhaiskasvatusta ja sen jatkuvuutta esiopetukseen ja koululuun. Julkaisu tarkastelee varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja koulun tavoitteita ja toimia.	Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen ja opetuksen kehittämisestä on tärkeää tiedostaa, että lasten sukupuoli-identiteetti on intensiivisessä kehitysvaiheessa erityisesti lapsen varhaisvuosina. Muutoksen keskiössä on myös lapsen kasvatussympäristö, joka välittää lapselle sukupuoleen liittyviä malleja ja odotuksia.

<p>Ylitapio-Mäntylä, Outi. 2009. Suomi.</p> <p>Lastentarhanopettajien jaettuja muisteluja sukupuolesta ja valasta arjen käytännöissä.</p>	<p>Kansalliskirjasto.finna.fi</p>	<p>Ylitapio-Mäntylän väitöskirja tarkastelee varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia mm. siitä, miten sukupuoli jäsenetään päiväkodin arjessa ja miten valta määrittää varhaiskasvatuksen opettajan työtä.</p> <p>Tutkimusaineisto koostuu neljän lastentarhanopettajan ja tutkijan tuottamista muisteluista ja keskusteluista, jotka koskevat kasvatuksen arkeen liittyviä ilmiöitä.</p>	<p>lastentarhanopettajien ja päiväkotiyhteisöjen toiminnot sisältävät sukupuolistavia käytäntöjä ja monisyisiä vallan rakenteita. Sukupuolistavat käytännöt vahvistavat heteronormatiivista oletusta paikkaan sukupuolen tiettyihin luokituksiin ja rajoittaen lasten ja aikuisten toimintaa päiväkodissa.</p>
---	-----------------------------------	--	--

Aineiston induktiivinen sisällönanalyysi

Taulukko 6.

Yläluokka: Sukupuolisensitiivinen kasvatus

Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
"Kuitenkaan sukupuolisensitiivistä päiväkotia ei rakenneta siten, että toistetaan sukupuolittuneita käytäntöjä mies- ja naistapaisesti." (Ylitapio-Mäntylä ym. 2011, 87)	Sukupuolisensitiivinen päiväkoti ei toista sukupuolittuneita käytäntöjä mies- ja naistapaisesti.	Sukupuolittuneet käytännöt
"Toisaalta sukupuolisensitiivisyys on joissakin yhteyksissä, jopa perusopetuksissa, ymmärretty yksilöllisenä tyttöjen tai naisten ja poikien tai miesten erilaisuutta korostavana ilmiönä, joten käsitteeseen liittyy myös ongelmia." (Hynninen ym. 2011, 124)	Sukupuolisensitiivisyys ymmärretään joissakin yhteyksissä sukupuolten eroja korostavana ilmiönä, jolloin käsitteeseen liittyy myös ongelmia.	Sukupuolisensitiivisyyden käsite
"Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tavoitteena ei ole erojen korostaminen, vaan eroihin liittyvien stereotyyppien ja niiden hierarkisuuden tunnistaminen ja siten pyrkiminen eroon jyrkästä sukupuolten kahtiajaosta." (Lackman-Ala-Poikela 2014, 41)	Tavoitteena sukupuolieroihin liittyvien stereotyyppien tunnistaminen ja sukupuolten kahtiajaosta eroon pyrkiminen.	Sukupuolisensitiivisyyden tavoite
"Sukupuolisensitiivisyyden lähtökohta on se, että tulee tietoiseksi omista ja laajemmin kasvatusyhteisön asenteista ja tottumuksista. Silloin niitä voi tarkastella kriittisesti ja tehdä muutoksia arkisiin toimintatapoihin." (Lehtonen 2010, Lackman-Ala-Poikela 2014, 42 mukaan)	Tietoisuus omista ja kasvatusyhteisön asenteista ja tottumuksista sekä niiden kriittinen tarkastelu, joka mahdollistaa toimintatapojen muutokset.	Asenteet

<p>"Lasten kanssa pitää keskustella erilaisista sukupuoleen liittyvistä ilmiöistä ja samalla voidaan kyseenalaistaa stereotyyppistä ajattelua."</p> <p>(Lackman-Ala-Poikela 2014, 49)</p>	<p>Sukupuoleen liittyvistä ilmiöistä keskustelu lasten kanssa stereotyyppisen ajattelun kyseenalaistamiseksi on tärkeää.</p>	<p>Keskustelu ja kyseenalaistaminen</p>
<p>"The issue of gender sensitivity, therefore, falls within the realm of attitude and since teacher attitude and behavior have profound influences on child development –"</p> <p>(Zaman, 2007)</p>	<p>Opettajan asenteella ja käyttäytymisellä on huomattavia vaikutuksia lapsen kehittymiseen ja käyttäytymiseen</p>	<p>Asenteet</p>
<p>"Teachers who are familiar with the factors that influence gender identity and stereotype development, and who understand the child's active role in gender identity formation, can more effectively counteract and even neutralize gender bias in their classrooms and attempt to prevent the formation of children's gender stereotypes."</p> <p>(Zaman, 2007)</p>	<p>Opettajat, jotka tiedostavat sukupuolistereotypiat ja sukupuoli-identiteettiin vaikuttavat tekijät ja jotka ymmärtävät lapsen aktiivisen roolin oman sukupuoli-identiteetin muodostumisessa, voivat myös estää sukupuolistereotyyppien toteutumista.</p>	<p>Sukupuolistereotypiat</p>
<p>"Varhaiskasvatuksen tulevaisuuden rakennuspalikat, muuttujat: Sukupuolisensitiivinen kasvatusta on valtavirtaa / Perinteiset sukupuoliroolit vallitsevat ja niitä tuetaan varhaiskasvatuksessa"</p> <p>(Jokinen ym. 2019)</p>	<p>Onko tulevaisuuden kasvatusta sukupuolisensitiivistä vai vallitsevatko päiväkodissa perinteiset sukupuoliroolit</p>	<p>Sukupuoliroolit</p>

<p>"On tärkeää huolehtia siitä, että kaikki tied [sukupuoli-]identiteetin kehittämisessä pysyvät avoimina." (Kaltiala-Heino ym, 2013)</p>	<p>Avoimuus sukupuoli-identiteetin kehittämisessä</p>	<p>Sukupuoli-identiteetti</p>
<p>"Pohjimmiltaan sukupuoli-sensitiivisyys on siis sen ymmärtämistä, että sukupuolistereotyyppioihin liittyvät säännöt ja normit estävät sen, että meillä kaikilla olisi käytännössä samat oikeudet, velvollisuudet ja mahdollisuudet – siis tasa-arvo." (Alasaari 2013, 17)</p>	<p>Ymmärrys siitä, että sukupuolistereotyyppiat estävät tasa-arvon toteutumista</p>	<p>Tasa-arvo</p>
<p>"Suomessa puhutaan sukupuolisensitiivisistä tai -tietoisesta pedagogiikasta ja Ruotsissa sukupuolipedagogiikasta (genuspedagogik). Ruotsissa normikriittisyys on otettu yhdeksi lähtökohdaksi päiväkotien yhdenvertaisuustyössä." (Alasaari ym. 2016)</p>	<p>Ruotsissa normikriittisyys yksi lähtökohta päiväkodin yhdenvertaisuustyössä</p>	<p>Normikriittisyys</p>

Aineiston induktiivinen sisällönanalyysi 2

Taulukko 7

Yläluokka: Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen merkitys varhaiskasvatuksessa

Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
"[Nais- ja mies-] tapaisuudet elävät sitkeästi päiväkodin arjessa, vaikka toiminnoilla sinänsä itsellään ei ole sukupuoli. Samalla nämä toistuvat tapaisuudet vahvistavat heteronormatiivista oletusta päiväkodin arjessa pakottaen ja rajoittaen lasten ja aikuisten toimintaa päiväkodissa" (Ylitapio-Mäntylä 2011, 87)	Nais- ja miestapaisuus ja heteronormatiivinen oletus rajoittaa lasten ja aikuisten toimintaa päiväkodissa.	Lasten ja aikuisten toiminnan rajoittuminen
"It is said that most of females today are hard to find the right environment to fully develop their potentials. There are so many issues that may appear during the childhood or adulthood, which are actually rooted from the gender bias grown up since the early-childhood." (Handayani 2018)	Varhaislapsuudessa opitut ennakkoluulot sukupuolia kohtaan (engl. gender bias) voivat ilmetä monenlaisina ongelmina lapsuudessa ja aikuisuudessa.	Vaikutukset tulevaisuuteen
"Opetuksen heteronormatiivisia malleja pitää purkaa ja kehittää sukupuolisensitiivisiä käytäntöjä, jotka palvelevat paremmin lasten ja nuorten moninaisuuden huomioonottamista. (Lehtonen 2010, Lackman-Ala-Poikela 2013, 42 mukaan)	Sukupuolisensitiiviset käytännöt palvelevat lasten ja nuorten moninaisuuden huomioonottamista.	Moninaisuuden huomioonottaminen

<p>"The early gender bias experiences that children encounter can shape their</p> <ul style="list-style-type: none"> • attitudes and beliefs related to their development of interpersonal and intrapersonal relationships, • access to education equality, • participation in the corporate work world, as well as • stifling their physical and psychological well being" <p>(Hendrix ym. 2009, Aina ym. 2011, mukaan)</p> 	<p>Sukupuolistereotypiat voivat vaikuttaa lapsen hyvinvointiin, muokata lapsen asenteita ja uskomuksia itsestään ja ihmissuhteistaan sekä vaikuttaa lapsen koulutukseen ja työelämään tulevaisuudessa.</p>	<p>Vaikutukset tulevaisuuteen</p>
<p>" – – positive or negative stereotypes can affect children's concepts of self-competence"</p> <p>(Aina ym. 2011)</p>	<p>Stereotypiat voivat vaikuttaa lapsen käsityksiin omasta pätevyydestään (engl. self-competence)</p>	<p>Lapsen käsitys itsestä</p>
<p>"Koska mahdollisuudet vaikuttaa tasa-arvon toteutumiseen ovat lapsen varhaisvuosina paremmat kuin myöhemmin, erityisen tärkeää on seurata lapsen oppimista ja kehittymistä jo ennen kouluikää, esiopetuksessa ja koulun alussa."</p> <p>(Ojala 2020, 208)</p>	<p>Tasa-arvon toteutumisen vuoksi lapsen oppimista ja kehittymistä seurattava tarkkaan jo lapsen varhaisvuosina</p>	<p>Tasa-arvon toteutuminen</p>
<p>" – – muutoksen keskiössä on lapsen kasvatus- ja oppimisympäristö, joka välittää lapselle sukupuoleen liittyviä malleja ja odotuksia. Lapsen kasvun ja oppimisen kehittymisen myötä nämä mallit ja vaikutteet sisäistyvät kiinteiksi ajattelun ja päättelyn rakenteiksi."</p> <p>(Ojala 2020, 218)</p>	<p>Lapsen kasvuympäristö välittää lapselle sukupuoleen liittyviä odotuksia, jotka kasvun myötä sisäistyvät kiinteiksi ajattelun ja päättelyn rakenteiksi</p>	<p>Lapsen käsitys itsestä</p>

<p>”Stereotyyppinen, tiukasti kahteen sukupuoleen perustuva käsitys sukupuolesta lisää myös lasten välistä kiusaamista.”</p> <p>(Alasaari ym. 2016, 16)</p>	<p>Stereotypiat sukupuolesta lisäävät lasten välistä kiusaamista</p>	<p>Kiusaaminen</p>
<p>”Lasten huomioimisen sukupuolittuneisuus vaikuttaa lasten roolien kehittymisen lisäksi myös mm. kielelliseen kehitykseen.”</p> <p>(Alasaari ym. 2016, 17)</p>	<p>Sukupuolittuneisuus vaikuttaa kielelliseen kehitykseen</p>	<p>Lapsen kehitys</p>
<p>” Sukupuolittain eriytynyt toiminta, lelut ja leikit voivat vaikuttaa lasten kognitiivisiin kykyihin.”</p> <p>(Alasaari ym. 2016, 18)</p>	<p>Sukupuolittain eriytynyt toiminta vaikuttaa lasten kognitiivisiin kykyihin.</p>	<p>Lapsen kehitys</p>

Aineiston induktiivinen sisällönanalyysi 3

Taulukko 8.

Yläluokka: Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa

Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
"Leikit, leikkien roolit ja värit jakaantuvat usein sukupuolen mukaan." (Ylitapio-Mäntylä 2009, 103)	Leikit jakaantuvat usein sukupuolen mukaan	Leikit
"Stereotyyppiset ajatusmallit ja mielikuvat vaikuttavat päiväkodin nais- ja mieskasvatustajien tapoihin tehdä työtä." (Ylitapio-Mäntylä 2009, 98).	Stereotyyppiset ajatusmallit miehistä ja naisista vaikuttavat työskentelytapoihin.	Nais- ja miestapaisuus
" - ei ole samantekevää, kuinka päiväkodissa hahmotetaan vanhemmuus ja kenen vanhemman kanssa esimerkiksi vasukeskustelut käydään. Onko tapana lähestyä molempia vanhempia keskustelupyynnöllä? Kuinka keskustelussa huomioidaan tasavertaisesti isä ja äiti lapsensa kasvattajina." (Nummenmaa 2011, 83).	Vanhemmuuden hahmottaminen on tärkeää ja on syytä miettiä, kuinka keskusteluissa huomioidaan molemmat vanhemmat tasavertaisina kasvattajina	Vanhempien kohtaaminen
"Critically evaluate books for gender bias" (Aina ym. 2011)	Kirjojen kriittinen arviointi sukupuolittuneisuuden suhteen	Kirjat
"Several gender inequities were found in one pre-school, the most obvious being the proliferation of gender-typed toys, such as pink kitchen sets." (Aina ym. 2011)	Sukupuolistereotypioita vahvistavat lelut, kuten vaaleanpunainen leikkikeittiö	Lelut

<p>”Opetuksessa ja oppimateriaaleissa sukupuolen moninaisuus ei ole juuri esillä. Sen sijaan lapsille opetaan osin tiedostamatta, satu- ja oppikirjojen tarinoiden ja kuvien kautta, että tulevaisuudessa heiltä odotetaan heteroseksuaalisen ydinperheen perustamista ja sukupuolen mukaista käyttäytymistä tai ne esitetään ainakin ihannoiden.” (Lehtonen 2010, Lackman-Ala-Poikela 2014, 38 mukaan).</p>	<p>Oppimateriaaleissa moninaisuus ei ole juuri esillä</p>	<p>Oppimateriaalit</p>
<p>”Sukupuolta määritetään erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja kohtaamisissa. Se on konstruktio, jota toistetaan ja ylläpidetään puheissa, ilmeissä, eleissä ja ruumiinasennoissa.” (Ylitapio-Mäntylä 2009, 121).</p>	<p>Sukupuolta määritetään ja ylläpidetään erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja kohtaamisissa.</p>	<p>Vuorovaikutus</p>
<p>”Kasvattajat, toiset lapset ja koko lapsen lähipiiri alkavat määritellä, millaiset lelut ja leikit kuuluvat tytöille tai pojille ja millainen käyttäytyminen on sopivaa.” (Ylitapio-Mäntylä 2009, 121)</p>	<p>Muut ihmiset määrittelevät millaiset lelut ja leikit soveltuvat eri sukupuolille</p>	<p>Lelut ja leikit</p>
<p>”Sukupuolistavat käytännöt vahvistavat heteronormatiivista oletusta pakottaen sukupuolen tiettyihin luokituksiin ja rajoittaen lasten ja aikuisten toimintaa päiväkodissa.” (Ylitapio-Mäntylä 2009, 3).</p>	<p>Sukupuolistavat käytännöt vahvistavat heteronormatiivista oletusta.</p>	<p>Heteronormatiivisuus</p>

<p>"Lapsen sukupuolta pidettiin tärkeänä myös silloin kun puhuttiin hankalasta käyttäytymisestä."</p> <p>(Ojala 2020, 217).</p>	<p>Sukupuolen merkitys, kun lapsi käyttäytyy hankalasti</p>	<p>Konfliktit</p>
<p>"Leikkiä rajoitetaan eri keinoin, kun lapset ohjataan leikkimään erilaisiin tiloihin. Leikkiä rajoitetaan eri keinoin, kun lapset ohjataan leikkimään erilaisiin tiloihin. Marjut [varhaiskasvatuksen opettaja] on kokenut, että poikia ohjataan erityisiin paikkoihin, missä he ovat poissa eivätkä siten häiritse aikuisten toimintaa."</p> <p>(Ylitapio-Mäntylä 2009, 78)</p>	<p>Leikin rajoittaminen eri tiloihin sukupuolen perusteella</p>	<p>Tilat ja ympäristö</p>